

DEWAN MAJLIS**Khamis, 28 Jamadilawal 1436H / 19 Mac 2015M****YANG DI-PERTUA
DAN AHLI-AHLI MAJLIS
MESYUARAT NEGARA****HADIR:****YANG DI-PERTUA**

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Seri Lela Dato Seri Setia Awang Haji Abdul Rahman bin Dato Setia Haji Mohamed Taib, PSNB., SLJ., PHBS., PJK., PKL., Yang Di-Pertua, Majlis Mesyuarat Negara, Negara Brunei Darussalam.

**AHLI-AHLI RASMI KERANA
JAWATAN (PERDANA MENTERI
DAN MENTERI-MENTERI)**

Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan Haji Hassanal Bolkiah Mu'izzaddin Waddaulah ibni Al-Marhum Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien Sa'adul Khairi Waddien, Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam, Perdana Menteri, Menteri Pertahanan dan Menteri Kewangan, Negara Brunei Darussalam.

Duli Yang Teramat Mulia Paduka Seri Pengiran Muda Mahkota Pengiran Muda Haji Al-Muhtadee Billah ibni Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan Haji Hassanal Bolkiah Mu'izzaddin Waddaulah, DKMB., DPKT., King Abdul Aziz Ribbon, First Class (Saudi Arabia), The Order of the Renaissance (First Degree) (Jordan), Medal of Honour (Lao), DSO (Singapore), Order of Lakandula with the Rank of Grand Cross (Philippines), The Order of Prince Yaroslav the Wise, Second Class (Ukraine), DSO (Military) (Singapore), PHBS., Menteri Kanan di Jabatan Perdana Menteri, Negara Brunei Darussalam.

Duli Yang Teramat Mulia Paduka Seri Pengiran Perdana Wazir Sahibul Himmah Wal-Waqar Pengiran Muda Mohamed Bolkiah ibni Al-Marhum Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien Sa'adul Khairi Waddien, DKMB., DK., PHBS., PBLI., PJK., Menteri Hal Ehwal Luar Negeri dan Perdagangan, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Seri Kerna Dato Seri Setia (Dr.) Haji Awang Abu Bakar bin Haji Apong, PSNB., DSLJ., SMB., PHBS., PIKB., PKL., Menteri Pendidikan, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Johan Pahlawan Dato Seri Setia Awang Haji Adanan bin Begawan Pehin Siraja Khatib Dato Seri Setia Awang Haji Mohd. Yusof, PSNB., DPMB., PHBS., PJK., PIKB., PKL., Menteri Kesihatan, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Indera Pahlawan Dato Seri Setia Awang Haji Suyoi bin Haji Osman, PSNB., DPMB., PJK., PIKB., PKL., Menteri Pembangunan, Negara Brunei Darussalam. **(Tidak hadir atas urusan rasmi)**

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Hamzah Pahlawan Dato Seri Setia Awang Haji Abdullah bin Begawan Mudim Dato Paduka Haji Bakar, PSNB., DPMB., PKL., Menteri Perhubungan, Negara Brunei Darussalam. **(Tidak hadir sebelah pagi)**

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Seri Utama Dato Seri Setia Awang Haji Yahya bin Begawan Mudim Dato Paduka Haji Bakar, PSNB., SPMB., PJK., PIKB., PKL., Menteri Perindustrian dan Sumber-Sumber Utama, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Laila Setia Dato Seri Setia Awang Haji Abdul Rahman bin Haji Ibrahim, PSNB., DPMB., PHBS., PIKB., PKL., Menteri Kewangan II (Kedua), di Jabatan Perdana Menteri, Negara Brunei Darussalam. **(Tidak hadir atas urusan rasmi)**

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Pekerma Dewa Dato Seri Setia Awang Lim Jock Seng, PSNB., SPMB., PHBS., PJK., PKL., Menteri Hal Ehwal Luar Negeri dan Perdagangan II (Kedua), Negara Brunei Darussalam. **(Tidak hadir atas urusan rasmi)**

Yang Berhormat Pehin Datu Singamanteri Kolonel (B) Dato Seri Setia (Dr.) Awang Haji Mohammad Yasmin bin Haji Umar, PSNB., SPMB., PHBS., PKL., Menteri Tenaga (*Minister of Energy*), Di Jabatan Perdana Menteri, Negara Brunei Darussalam. **(Tidak hadir atas urusan rasmi)**

Yang Berhormat Pengiran Dato Seri Setia Dr. Haji Mohammad bin Pengiran Haji Abd Rahman, PSNB., DSSUB., PIKB., PKL., Menteri Hal Ehwal Ugama, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Pehin Udana Khatib Dato Paduka Seri Setia Ustaz Haji Awang Badaruddin bin Pengarah Dato Paduka Haji Othman, PSSUB., DPMB., PHBS., PBLI., PJK., PKL., Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Pekerma Laila Diraja Dato Seri Setia Awang Haji Hazair bin Haji Abdullah, PSNB., DPMB., PJK., PIKB., PKL., Menteri Kebudayaan, Belia dan Sukan, Negara Brunei Darussalam.

AHLI YANG DILANTIK ORANG YANG BERGELAR:

Yang Amat Mulia Pengiran Setia Negara Pengiran (Dr.) Haji Mohd. Yusof bin Pengiran Haji Abdul Rahim, DK., SPMB., DSNB., POAS., PHBS., PBLI., PJK., PKL. **(Tidak hadir).**

Yang Berhormat Pehin Datu Imam Dato Paduka Seri Setia Ustaz Haji Awang Abdul Hamid bin Bakal, PSSUB., DSNB., PHBS., PBLI., PKL.

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Maharaja Kerna Dato Paduka Seri Awang Haji Yaakub bin Pehin Orang Kaya Maharaja Diraja Dato Paduka Awang Haji Zainal, DPKT., DSLJ., PBLI., PJK., PIKB., PKLP.

AHLI YANG DILANTIK ORANG-ORANG YANG TELAH MENCAPAI KECEMERLANGAN:

Yang Berhormat Pehin Kapitan Lela Diraja Dato Paduka Awang Goh King Chin, DPMB., PHBS., PJK.

Yang Berhormat Orang Kaya Maha Bijaya Awang Haji Othman bin Uking, SNB., SMB., PJK., PKL.

Yang Berhormat Datin Paduka Dayang Hajah Salbiah binti Haji Sulaiman, DPMB., SNB., PJK., PKL.

Yang Berhormat Dato Paduka Awang Haji Abdullah bin Haji Mohd. Jaafar, DPMB., SLJ., PJK., PKL.

Yang Berhormat Haji Awang Ahmad Morshidi bin Pehin Orang Kaya Digadong Seri Diraja Dato Laila Utama Haji Awang Abdul Rahman, SNB., SMB.

Yang Berhormat Awang Haji Zulkipli bin Haji Abdul Hamid, PSB., PIKB.

Yang Berhormat Datin Paduka Dayang Hajah Zasia binti Sirin, DPMB., SSUB., PIKB.

AHLI YANG DILANTIK MEWAKILI DAERAH-DAERAH:

Yang Berhormat Awang Haji A. Ahmad bin Husain, SMB., PSB., PIKB., PKL., Penghulu Mukim Berakas 'A' Zon 1 - Daerah Brunei Muara.

Yang Berhormat Awang Haji Gapor @ Haji Md. Daud bin Karim, PSB., PIKB., PKL., Ketua Kampung Belimbing, Zon 2 - Daerah Brunei Muara.

Yang Berhormat Awang Haji Tahamit bin Haji Nudin, PIKB., Penghulu Mukim Gadong 'A', Zon 3 - Daerah Brunei Muara.

Yang Berhormat Awang Haji Jumat bin Akim, PJK., PIKB., PKL., Ketua Kampung Putat, Zon 4 - Daerah Brunei Muara.

Yang Berhormat Awang Haji Mohd. Shafiee bin Ahmad, SMB., Ketua Kampung Lumut 1, Zon 1 - Daerah Belait.

Yang Berhormat Awang Haji Mohd. Yusof bin Haji Dulamin, PIKB., PKL., Ketua Kampung Mumong, Zon 2 - Daerah Belait.

Yang Berhormat Orang Kaya Jaya Putera Dato Paduka Awang Haji Muhammad Taha bin Abd. Rauf, DPMB., PSB., PJK., PIKB., PKL., Penghulu Mukim Keriam, Zon 1 - Daerah Tutong.
(Tidak hadir).

Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit, PIKB., PKL., Penghulu Mukim Telisai, Zon 2 - Daerah Tutong.

Yang Berhormat Awang Haji Sulaiman bin Haji Ahad, SNB., SMB., Ketua Kampung Belingos - Semua Kawasan Daerah Temburong.

HADIR SAMA:

Yang Dimuliakan Pehin Orang Kaya Pekerma Jaya Dato Paduka Haji Judin Haji Asar, DPMB., SLJ., POAS., PHBS., PBLI., PJK., PKL., Jurutulis I (Pertama) kepada Majlis Mesyuarat Negara, Negara Brunei Darussalam.

Yang Mulia Dayang Rose Aminah binti Haji Ismail, PIKB., Timbalan Jurutulis Majlis Mesyuarat Negara, Negara Brunei Darussalam.

Mesyuarat mula bersidang pada pukul 9.30 pagi

Yang Dimuliakan Jurutulis I:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Mesyuarat Pertama dari Musim Permesyuaratan Kesebelas Majlis Mesyuarat Negara bersidang pada hari ini, iaitu hari kesebelas, Khamis, 28 Jamadilawal 1436 Hijrah bersamaan 19 Mac 2015 Masihi didahului dengan Doa Selamat.

DOA SELAMAT

Doa Selamat dibacakan oleh Yang Dimuliakan Pehin Khatib Dato Paduka Awang Haji Emran bin Haji Kunchang. (Imam Masjid Sultan Omar 'Ali Saifuddien).

Yang Berhormat Yang Di-Pertua:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Assalamualaikum Warahmatullahi Ta'ala Wabarkatuh. Alhamdulillah, segala puji bagi Allah Subhanahu Wataala kerana dengan limpah dan rahmat-Nya jua, maka kita dapat pada pagi ini meneruskan lagi Mesyuarat Pertama dari Musim Permesyuaratan Kesebelas Majlis Mesyuarat Negara yang bersidang bagi hari yang kesebelas.

Selawat dan salam ke atas Junjungan Besar kita Nabi Muhammad Sallallahu 'Alaihi Wasallam, kaum kerabat, para sahabat serta pengikut-pengikut Baginda yang taat lagi setia hingga ke akhir zaman.

Ahli-Ahli Yang Berhormat. Alhamdulillah sehingga hari ini kita telah banyak

menyelesaikan perkara (Perkara V - Soalan-Soalan Yang Diberi Notis, Perkara VI - Usul Yang Telah Diberi Notis serta satu Usul Yang Tidak Diberi Notis).

Walau bagaimanapun, Persidangan Majlis Mesyuarat Negara masih lagi membincangkan Rang Undang-Undang (2015) Perbekalan, 2015/2016 yang telah dicadangkan oleh Yang Berhormat Menteri Kewangan II (Kedua) di Jabatan Perdana Menteri dan kita masih lagi membincangkan Rang Undang-Undang ini di Peringkat Jawatankuasa untuk kita teliti satu per satunya. Maka bagi membolehkan kita bersidang selaku Jawatankuasa sepenuhnya, saya suka mencadangkan supaya Persidangan Majlis Mesyuarat Negara ini ditangguhkan.

(Majlis Mesyuarat ditangguhkan)

(Mesyuarat bersidang sebagai Jawatankuasa)

Yang Berhormat Pengerusi:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ Ahli-Ahli Yang Berhormat, sekarang Majlis ini bersidang semula selaku Jawatankuasa sepenuhnya bagi menimbang dan membincangkan Rang Undang-Undang (2015) Perbekalan, 2015/2016 satu per satu.

Pada mesyuarat Jawatankuasa yang telah diadakan petang semalam, alhamdulillah kita telah meluluskan dan menjadikan sebahagian daripada Jadual bagi Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan. Pada pagi ini kita akan terus

menyambung lagi perbincangan bagi Tajuk SM - Kementerian Kesihatan.

Yang Berhormat Menteri Kesihatan pada petang semalam telah menyampaikan mukadimah mengenai anggaran belanjawan bagi kementerian tersebut.

Walau bagaimanapun, sebelum kita menyambung perbincangan bagi Tajuk Kementerian Kesihatan ini dibuka untuk dibahaskan, saya telah difahamkan bahawa Yang Berhormat Menteri Kebudayaan, Belia dan Sukan ingin membuat kenyataan tambahan dan penjelasan terhadap beberapa soalan yang telah dikemukakan semasa membincangkan Tajuk Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan.

Maka dengan itu, saya persilakan Yang Berhormat Menteri Kebudayaan, Belia dan Sukan. Silakan Yang Berhormat.

Yang Berhormat Menteri Kebudayaan, Belia dan Sukan:

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Assalamualaikum Warahmatullahi Ta'ala Wabarakatuh. Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-Ahli Yang Berhormat.

Saya ingin memberikan jawapan kepada soalan yang diajukan oleh Yang Berhormat Awang Haji Mohd. Shafiee bin Ahmad kelmarin mengenai *Review Convention of the Eliminating of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)*. Negara Brunei Darussalam di Geneva, Switzerland pada bulan Oktober 2014 Masihi bahawa komite *CEDAW* telah menyatakan penghargaan

terhadap kemajuan yang dicapai oleh Negara Brunei Darussalam dalam usaha membangun dan memperkasa kaum wanita dan juga dalam menangani segala bentuk diskriminasi terhadap wanita.

Dalam waktu yang sama, komite *CEDAW* telah mengemukakan beberapa pemerhatian dan saranan (*concluding observation*) yang Negara Brunei Darussalam mengambil maklum mengenainya.

Mengenai Pelan Tindakan bagi Perlindungan Wanita yang ditimbulkan oleh Yang Berhormat, sukacita memaklumkan bahawa melalui Jawatankuasa Khas Institusi Keluarga dan Wanita, sebanyak 8 bidang keutamaan telah pun dikenal pasti iaitu pengukuhan; institusi keluarga, keseimbangan pekerjaan dan keluarga, ekonomi, hak wanita dan perundangan, sumber maklumat mengenai keluarga, kesihatan, pendidikan dan mekanisme memperkasa wanita.

Keberhasilan Pelan Tindakan ini dipantau mengikut jangka waktu pelaksanaannya (*deliverable milestones*). Projek dan program yang mempunyai sukat-sukat Penunjuk Prestasi Utama (*Key Performance Indicators*). Alhamdulillah, melalui program-program yang diusahakan oleh berbagai-bagai pihak yang berkepentingan, kaum wanita di negara ini telah berjaya mencapai beberapa kemajuan dalam bidang pendidikan termasuk peranan mereka dalam

menggalakkan *early literacy* untuk anak-anak.

Kesedaran dalam bidang kesihatan terutama bagi diri mereka sendiri (*maternal health*) dan ahli keluarga, bidang kerjaya, hak undang-undang mereka melalui peruntukan undang-undang yang ada bagi mendapatkan perlindungan dan bantuan sosial dan dalam bidang perekonomian terutama untuk membantu mereka keluar daripada kepompong kemiskinan. Sekian terima kasih, Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi. Sekiranya saya dibenarkan, saya ingin menjawab lagi soalan yang dikemukakan oleh Yang Berhormat Awang Haji A. Ahmad bin Husain iaitu mengenai keselamatan Ketua-Ketua Kampung dan Penghulu dalam menguruskan hal-ehwal Pencen-Pencen Umur Tua. Sekiranya saya dibenarkan, saya akan memberikan penjelasan yang ringkas.

Dalam hal ini, saya dimaklumkan bahawa pihak Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri telah pun memberikan perlindungan Takaful Insurans Berkelompok kepada semua Penghulu dan Ketua Kampung sejak tahun 2014 Masihi yang bertujuan melindungi mereka daripada terjadinya sebarang perkara yang tidak diingini.

Oleh yang demikian, Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan telah dan sekali lagi menyarankan agar Penghulu-Penghulu dan Ketua-Ketua Kampung mengambil wang-wang bantuan dan

pencen secara berperingkat-peringkat ataupun kata orang Brunei kitani "beincit-incit." Ini selaras dengan saranan Takaful Insurans Berkelompok. Sekian terima kasih, Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih, Yang Berhormat Menteri Kebudayaan, Belia dan Sukan. Saya percaya penjelasan yang diberikan oleh Yang Berhormat itu tadi sudah cukup jelas bagi menjawab beberapa soalan yang telah dikemukakan pada petang semalam oleh Ahli-Ahli Yang Berhormat Yang Dilantik.

Ahli-Ahli yang Berhormat. Pada Mesyuarat Jawatankuasa yang telah diadakan pada sebelah pagi semalam, kita juga telah meluluskan Tajuk Kementerian Hal Ehwal Ugama. Ada seramai 11 orang Ahli Yang Berhormat Yang Dilantik yang ikut serta mengemukakan beberapa soalan dan cadangan terhadap Rang Belanjawan Kementerian Hal Ehwal Ugama berkenaan. Maka pada sidang pagi ini, saya ingin sekarang memberikan peluang kepada Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Ugama untuk mengemukakan jawapan atau penjelasan berkenaan dengan soalan-soalan yang telah dikemukakan oleh Ahli-Ahli Yang Berhormat Yang Dilantik pada pagi semalam itu. Silakan Yang Berhormat.

Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Ugama:

Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Alhamdulillah

Rabbil'alameen. Wabihee Nastai'inu Alaa Umuriddunyaawaddin, Wassalaatu Wassalaamu 'Alaa Sayyidina Muhammaddin, Wa'alaa Aalihee Wasahbihee Ajma'een. Yang Berhormat Pengerusi. Kaola mengucapkan berbanyak-banyak terima kasih atas peluang Yang Berhormat Pengerusi berikan kepada kaola ini.

Antara soalan yang telah dikemukakan semalam ialah daripada Yang Berhormat Awang Haji Jumat bin Akim iaitu mengenai kenapa Projek Pembinaan Masjid Kampung Tanjung Bunut terbengkalai?

Bagi jawapan kaola ialah kaola mengatakan dukacita dimaklumkan bahawa projek pembinaan dan pembesaran Masjid Kampung Tanjung Bunut yang telah berjalan dengan baik dan hampir-hampir mula dilaksanakan pada tahun lepas, tetapi telah tergendala dan terhenti buat sementara.

Perkara ini tidak dapat dielakkan bagi mengelakkan perkara buruk yang mungkin berlaku pada masa ia sedang dibina atau setelah siap dibina. Mengapa? Kerana ia ada risiko. Dalam hal ini, Majlis Ugama Islam Brunei dalam mesyuaratnya telah mengambil keputusan supaya Surau Kampung Tanjung Bunut diroboh atas sebab bangunan asal surau tersebut menampakkan retak pada strukturnya dan tidak selamat untuk digunakan sebagaimana laporan dan nasihat daripada pakar. Dalam pada cadangan sebelumnya, surau itu dikekalkan dan disambung dengan bangunan masjid yang baharu. Maka disebabkan khawatir

akan keselamatan para jemaah jika ia diteruskan, maka keputusan yang berat itu telah diambil.

Bajet asalnya, \$1.2 juta adalah untuk memperbaiki dan menaik taraf masjid berkenaan dengan kapasiti kira-kira 400 orang jemaah. Walau bagaimanapun, memandangkan ia akan diroboh dan dibina di atasnya sebuah masjid yang benar-benar baharu, maka kapasitinya telah dinaikkan yang boleh menampung kira-kira 800 jemaah dengan harganya juga meningkat menjadi \$3.6 juta. Kementerian Hal Ehwal Ugama telah berusaha untuk mendapatkan peruntukan tersebut. Dengan doa semoga Allah Subhanahu Wata'ala akan mempermudah bagi mendapatkannya. Jadi, ada hikmah di sebalik kelambatannya.

Mengenai beberapa buah masjid yang disebut Yang Berhormat seperti Masjid Kampung Masin, pembaikan seluruh bangunan sudah pun dibuat, tinggal lagi pembesarnya akan diusahakan memandangkan jemaah semakin meningkat.

Masjid Kampung Junjungan dan Masjid Kampung Lumapas ada dalam perancangan Rancangan Kemajuan Negara Kesepuluh (RKN 10). Namun Masjid Kampung Tanjung Nangka, minta maaf tidak menjadi keutamaan dalam Rancangan Kemajuan Negara Kesepuluh (RKN 10), memandangkan di persekitarannya telah ada beberapa buah masjid. Walau bagaimanapun, kita akan usahakan supaya dapat dimasukkan dalam Rancangan

Kemajuan Negara Kesebelas (RKN 11). Masjid Kampung Kasat memang tiada dalam rancangan, hanya perlu kepada pembaikan.

Mengenai persekolahan agama yang nama-namanya disebut oleh Yang Berhormat. Sebenarnya lebih tepat digunakan istilah 'guna sama' bukannya menumpang kepada Kementerian Pendidikan. Perkara ini sudah lama dimaklumi, makanya atas kerjasama kedua-dua buah Kementerian Pendidikan dan Kementerian Hal Ehwal Ugama, kita telah dapat membentuk modal insan yang terbaik. Sementara aset-aset di bawah kedua-duanya adalah aset Kerajaan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam. Dengan kerjasama demikian, dapatlah diselamatkan wang kerajaan. Hanya jika tidak dapat dielakkan maka dibinalah sekolah agama berasingan.

Sekolah agama itu ialah Sekolah Ugama Limau Manis, Sekolah Ugama Pangkalan Batu dan Sekolah Ugama Junjungan. Adapun Sekolah Ugama Kampung Madewa akan dibina yang baharu, hanya menunggu kelulusan Lembaga Tawaran Negara. Manakala Sekolah Ugama Kampung Kasat akan dibinakan blok baharu.

Bagi soalan kedua, jawapannya ialah bantuan sara hidup dan membina rumah untuk Asnaf Fakir Miskin. Memang menggunakan sepenuhnya peruntukan dana dari Kumpulanwang Zakat Majlis Ugama Islam.

Bagi jawapan soalan ketiga, bagi setiap permohonan yang dihadapkan kepada Majlis Ugama Islam Brunei perlulah diteliti dengan rapi dan memerlukan waktu dengan mengikuti garis panduan yang telah ditetapkan oleh Hukum Syara' dalam pemberian zakat. Walau bagaimanapun, memang ada hasrat dan usaha Kementerian Hal Ehwal Ugama untuk memperbaiki proses permohonan bantuan rumah ini supaya golongan tersebut akan dapat menikmati keselesaan hidup dengan rumah kediaman yang sempurna.

Mengenai soalan daripada Yang Berhormat Awang Haji Gapor @ Haji Md. Daud bin Karim. Jawapan mengenai soalan tentang jawatan Bilal di masjid. Jawatan Bilal adalah salah satu jawatan di luar bidang kuasa Suruhanjaya Perkhidmatan Awam (SPA).

Sebelum ini syarat-syarat kelayakan bagi jawatan Bilal Tingkatan II (Gred II) hendaklah lulus Darjah VI Sekolah Agama atau sekurang-kurangnya lulus Peringkat Rendah di Sekolah Agama Dewasa. Untuk makluman Yang Berhormat, bahawa jumlah masjid, surau dan balai ibadat di seluruh negara pada masa ini sudah mencapai 117 buah iaitu 65 buah di Daerah Brunei Muara termasuk 2 buah masjid negara iaitu Masjid Omar 'Ali Saifuddien dan Jame' Asr Hassanil Bolkiah. 13 buah di Daerah Belait, 28 buah di Daerah Tutong dan 11 buah Daerah Temburong.

Dari jumlah tersebut Jabatan Hal Ehwal Masjid hanya mempunyai peruntukan

sebanyak 37 jawatan bagi Bilal Tingkatan (Gred) 1, 40 jawatan bagi Bilal Tingkatan II (Gred) dan 11 jawatan bagi Bilal Tingkat II khas (jawatan ini khusus untuk saudara-saudara baharu sahaja).

Jumlah keseluruhan dari jawatan tersebut ialah sebanyak 88 jawatan sahaja. Dari jumlah tersebut hanya 70 jawatan sahaja yang telah diisikan. Manakala 10 jawatan, belum diisikan. Walau bagaimanapun, tindakan untuk mengisikan jawatan tersebut sudah dilaksanakan dan pada masa ini sedang dalam proses tertentu sama ada di peringkat Kementerian Hal Ehwal Ugama atau Suruhanjaya Perkhidmatan Awam (SPA).

Untuk makluman Yang Berhormat. Kementerian ini sememangnya menyedari bahawa jumlah peruntukan jawatan Bilal tersebut tidak mencukupi dan menjadi hasrat Jabatan Hal Ehwal Masjid supaya setiap sebuah masjid mempunyai seorang bilal. Namun sedemikian, Jabatan Hal Ehwal Masjid telah berusaha membekalkan setiap masjid dengan 2 orang pegawai masjid, sama ada ia berjawatan Imam ataupun Bilal ataupun kedua-duanya berjawatan imam. Di samping itu, Pegawai Hal Ehwal Masjid ada juga ditempatkan di masjid-masjid berkenaan. Langkah ini diambil bagi memastikan kelancaran rutin harian tugas pegawai masjid tidak terjejas.

Antara usaha lain yang sedang dibuat oleh Jabatan Hal Ehwal Masjid bagi menambah jawatan Bilal ialah dengan

mengemas kini semula Skim Perkhidmatan Bilal. Skim berkenaan pada masa ini sedang dalam penelitian Jawatankuasa Tangga gaji dan Syarat-Syarat Perkhidmatan di Jabatan Perkhidmatan Awam.

Dalam pada itu, Jabatan Hal Ehwal Masjid sedang dalam rangka menyediakan satu kertas kerja bertajuk: "Keperluan Pegawai-Pegawai Masjid Di Masjid-Masjid, Surau-Surau dan Balai Ibadat di Seluruh Negara."

Yang Berhormat Pengerusi. Soalan mengenai berapa banyakkah masjid yang mempunyai bilik pengurusan jenazah? Kementerian Hal Ehwal Ugama mengambil perhatian untuk menyediakan fasiliti yang bersesuaian termasuklah bilik pengurusan jenazah.

Mengenai pembinaan masjid-masjid yang baharu memang dikehendaki supaya bilik pengurusan jenazah diwujudkan, begitu juga masjid-masjid yang di bawah Projek USAI. Walau bagaimanapun masjid-masjid lain dalam perancangan dan pertimbangan mengikut keutamaan dan kemampuan.

Soalan daripada Yang Berhormat Awang Haji Sulaiman bin Haji Ahad ialah mengenai tentang bantuan perubatan *JPMC* melalui Majlis Ugama Islam Brunei bagi pemegang *IC* Merah, Ungu dan Hijau. Majlis Ugama Islam Brunei memberikan bantuan perubatan kepada asnaf zakat yang layak sebagaimana digariskan oleh Hukum Syara' dengan tidak tertumpu kepada *IC* Kuning sahaja.

Kementerian Hal Ehwal Ugama menyambut baik pandangan Yang Berhormat mengenai e-Kubur akan diteliti kesesuaian dan keperluan cadangan berkenaan dengan mengambil kira kemampuan dalam menyediakan sistem tersebut. Tidak dinafikan dalam era teknologi ini kita memerlukan satu alat atau satu sistem bagi memudahkan pengurusan.

Untuk makluman, buat masa ini bagi mengemas kini perkuburan orang-orang Islam, Kementerian Hal Ehwal Ugama melaksanakan sistem penomboran secara manual dalam beberapa tahun kebelakangan ini. Insyallah Kementerian Hal Ehwal Ugama akan mengambil sikap proaktif dalam mengemas kini dan meningkatkan kualiti hal-ehwal yang berkaitan dengan pengurusan perkuburan orang-orang Islam.

Perkara yang ketiga, yang berkaitan mengenai isu pengeluaran zakat harta telah dibangkitkan di dalam khutbah Jumaat pada 6 Mac 2015 Masihi lalu. Sebagai menggalakkan orang Islam di negara ini supaya suka dan mahu mengeluarkan zakat harta masing-masing. Dalam mencapai hasrat ini dan dalam memberikan keyakinan kepada orang ramai, ia memerlukan maklumat yang perlu disampaikan dan mudah difahami oleh rakyat di negara ini yang beragama Islam supaya mengetahui usaha ke arah pengurusan zakat harta oleh pihak yang berwajib selama ini agar rakyat lebih yakin bahawa urusan tersebut berjalan dengan baik, lancar serta efisien. Khutbah Jumaat adalah

salah satu media yang efektif untuk menyampaikan maksud tersebut. Usaha-usaha akan lebih agresif dibuat untuk menyedarkan masyarakat Islam tentang kewajipan berzakat harta.

Untuk makluman Yang Berhormat, pengauditan bagi akaun kumpulan Wang Zakat memang menjadi amalan dan dibuat secara berterusan. Kaola difahamkan pada pagi ini, secara rasminya pengauditan secara rasmi telah selesai untuk tahun 2009 atau 2010 Masihi, sementara 2011 Masihi masih lagi menunggu perasmiannya daripada pihak audit.

Untuk makluman, sebagai misalan bahawa pada tahun 2014 Masihi jumlah kutipan zakat fitrah (yang belum diaudit) ialah \$924,402.56. Dari sejumlah 328,452 orang pengeluar zakat fitrah. Kutipan zakat harta (yang juga belum diaudit) ialah \$16,923,245.71 dari 4,386 orang pengeluar zakat harta.

Manakala dari aspek perbelanjaan / pengagihan zakat, sebagai misalan pada tahun 2014 Masihi itu ialah:

Asnaf Fakir Miskin	-	\$15,970,127.07
Asnaf Muafak	-	\$ 1,086,580.00
Asnaf Amil	-	\$ 207,801.63
Asnaf Al-Gharimin	-	\$ 657,775.80
Asnaf Musafir	-	
JUMLAH	:	\$17,922,284.50

Perbelanjaan pengagihan zakat yang telah dikeluarkan.

Bagi soalan yang berikutnya ialah daripada Yang Berhormat Datin Paduka Dayang Hajah Zasia binti Sirin. Soalan mengenai pensijilan halal. Kementerian Hal Ehwal Ugama mengambil perhatian atas saranan Yang Berhormat Datin Paduka Dayang Hajah Zasia tersebut. Walau bagaimanapun, dimaklumkan bahawa tidak terdapat sebarang penglibatan orang bukan Islam dalam proses pengesahan dan pensijilan halal Masjid Ugama Islam ke atas premis dan produk halal.

Mengenai pensijilan halal, alhamdulillah Kementerian Hal Ehwal Ugama sangat teliti dan berhati-hati dalam pengurusan dan kualiti. Untuk menjaga kualiti dan menjaga standard Halal Brunei, maka perincian makanan wajiblah benar-benar memenuhi syarat dan kriteria yang ditetapkan oleh Syara'.

Dalam perkara mengenai penyenaian bahan-bahan atau ramuan ini, sebahagian pemohon telah menggunakan khidmat konsultan dalam menyediakan senarai bahan dan ramuan ini dan mungkin di sinilah yang dimaksudkan akan keterlibatan orang bukan Islam tersebut. Mereka hanya terlibat menyediakan senarai menu dan ramuan sahaja. Senarai inilah yang dihadapkan kepada Urusetia iaitu Bahagian Kawalan Makanan Halal, Jabatan Hal Ehwal Syariah.

Seterusnya akan diteliti pula oleh pegawai-pegawai audit; Audit Kecukupan (Dokumen) dan Audit Lapangan. Setelah itu, hasil pengauditan itu akan dibawa ke Mesyuarat

Jawatankuasa Pemeriksaan dan hasil sokongan jawatankuasa Pemeriksaan itu akan di bawa ke Majlis Ugama Islam untuk proses mendapatkan pengesahan bagi Pensijilan Halal tersebut.

Mengenai soalan ikat janji pelajar dermasiswa. Setakat ini, Kementerian Hal Ehwal Ugama belum ada melepaskan ikat janji berkhidmat dengan kerajaan kepada pelajar-pelajar biasiswa. Walau bagaimanapun, jika ada permohonan daripada pelajar-pelajar berkenaan, Kementerian Hal Ehwal Ugama boleh mencontohi apa yang telah dilaksanakan oleh Kementerian Pendidikan kerana segala dasar dan peraturan yang berkaitan dengan biasiswa kerajaan di bawah kawalan Kementerian Hal Ehwal Ugama adalah juga selaras dengan apa yang dilaksanakan oleh Kementerian Pendidikan.

Walaupun bagaimanapun, Kementerian Hal Ehwal Ugama akan meneliti dengan lebih lanjut mengenai perkara ini dengan mengambil kira impak yang positif dan negatifnya kepada kementerian dan negara.

Soalan mengenai Pelajar Berkeperluan Khas. Pada dasarnya Kementerian Hal Ehwal Ugama menyedari bahawa perkhidmatan pendidikan agama bagi Pelajar Berkeperluan Khas adalah penting dan merupakan antara *core business* kementerian ini yang disalurkan melalui Unit Pendidikan Khas Agama, Bahagian Sekolah Agama, Jabatan Pengajian Islam, yang pembelajarannya secara inklusif

dilaksanakan di sekolah-sekolah agama yang mempunyai Pelajar-Pelajar berkeperluan khas.

Ini selaras dengan matlamat dan objektif penubuhan Unit Pendidikan Khas Agama, iaitu membantu dan membimbing pelajar-pelajar berkeperluan khas berkeperluan dalam aspek kerohanian berdasarkan Al-Qur'an dan As Sunnah dengan memberikan tumpuan utama kepada mengembangkan potensi fardu 'ain dan kemahiran pelajar-pelajar berkenaan tentang pelaksanaan tuntutan fardu 'ain seperti menunaikan ibadah sembahyang lima waktu, melakukan taharah (bersuci) dan membaca Al-Qur'an.

Sistem pembelajaran agama yang dilaksanakan bagi pelajar-pelajar Berkeperluan Khas adalah *pull out system*. Sistem ini membolehkan Pelajar-Pelajar Berkeperluan Khas bersosialisasi dengan murid-murid lain. Setakat ini tidak menimbulkan *Culture Shock* dalam kalangan pelajar-pelajar berkenaan.

Kementerian Hal Ehwal Ugama melalui Jabatan Pengajian Islam sentiasa berusaha semaksimumnya dengan kapisiti sumber tenaga pengajar yang ada untuk memberikan bimbingan dan perkhidmatan khusus kepada pelajar-pelajar Berkeperluan Khas ini. Setakat ini, dengan persetujuan ibu bapa mereka, setiap hari semua pelajar Berkeperluan Khas mengikuti pembelajaran bersama pelajar-pelajar lain di dalam bilik darjah yang sama.

Walau bagaimanapun, bagi perkhidmatan bimbingan khusus setiap minggu pelajar-pelajar diberikan bimbingan mengikut keperluan dan tahap *severity* pelajar, yang dilaksanakan melalui *Pull Out System* atau *Team Teaching*.

Kementerian Hal Ehwal Ugama melalui Jabatan Pengajian Islam juga sedang berusaha mengemas kini dan meningkatkan kualiti perkhidmatan dan pengurusan pendidikan agama bagi semua pelajar termasuklah juga perkhidmatan yang diberikan kepada pelajar-pelajar Berkeperluan Khas iaitu melalui strategi jangka pendek, sederhana dan panjang.

Antara usaha yang dilaksanakan ialah meningkatkan kemahiran dan kompetensi tenaga-tenaga pengajarnya dengan memberikan latihan kemahiran, sama ada latihan jangka panjang (LDP) atau latihan-latihan jangka pendek seperti menghadiri seminar, bengkel, lawatan kerja ke institusi-institusi pengajian yang bersesuaian sama ada di dalam mahupun di luar negeri.

Selain itu, Yang Berhormat Pengerusi. Antara strategi yang akan dan sedang diungkayahkan bagi meningkatkan perkhidmatan dan pengurusan pendidikan khas agama ini, ialah menyediakan kemudahan-kemudahan pendidikan mengikut keperluan pelajar-pelajar berkenaan. Selain itu, JPI melalui Unit Pendidikan Khas Agama pada masa ini sedang giat meneliti dan seterusnya mengemas kini kurikulum

serta penilaian bagi pelajar-pelajar berkenaan.

Matlamat kita bagi pelajar-pelajar ini bukanlah memiliki sijil peperiksaan akan tetapi supaya pelajar-pelajar berkenaan dapat memahami dan menguasai kemahiran membaca Al-Qur'an dan tuntutan fardu 'ain seperti sembahyang lima waktu, kaifiyat berwudu', puasa dan sebagainya.

Untuk makluman Yang Berhormat Pengerusi. Jabatan Pengajian Islam menempatkan tenaga pengajar pendidikan khas ke pusat-pusat yang mengendalikan kanak-kanak Berkeperluan Khas seperti Pusat Ihsan Al-Ameerah Hajjah Mariam, Pusat Perkembangan Kanak-Kanak (CDC), Pusat Bahagia *Eric Goh* dan Pusat Bahagia di bawah kawalan Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan.

Memang diakui kekurangan tenaga yang berkemahiran dalam Pendidikan Khas Agama ini. Namun untuk memenuhi tuntutan semasa, seperti peribahasa 'tiada rotan, akar pun berguna'. Maka tenaga yang sedikit dan kurang latihan ini dimanfaatkan dahulu, sementara kita berusaha menambah kuantiti dan kualitinya.

Soalan yang berikutnya ialah soalan daripada Yang Berhormat Pehin Kapitan Lela Diraja Dato Paduka Awang Goh King Chin. Saranan Yang Berhormat Pehin Kapitan Lela Diraja Dato Paduka Awang Goh King Chin yang kedai/restoran ditutup pada bulan Ramadhan agar orang bukan Islam

boleh makan di dalamnya, perkara ini akan di bawa dan diteliti oleh pihak yang berkenaan yang berautoriti.

Soalan yang berikutnya, ialah daripada Yang Berhormat Awang Haji Mohd. Shafiee bin Ahmad mengenai Masjid RPN Lumut. Pada masa ini, penelitian lukisan (*drawing*) telah selesai. Kini dalam proses tender.

Soalan ejen Pakej Haji dan Umrah. Kerajaan memang mengalu-alukan mana-mana pengendali untuk menjalankan pakej haji dan umrah. Setakat ini, hanya ada dua pengendali iaitu *Darussalam Holding* dan *SCA* yang memenuhi syarat yang ditetapkan. Kita berharap yang lain juga akan tampil dengan memenuhi syarat yang ditetapkan.

Soalan yang berikutnya ialah daripada Yang Berhormat Awang Haji Mohd. Yusof bin Haji Dulamin mengenai Masjid Kampung Mumong. Pada masa ini ia bukan merupakan keutamaan dan keperluan. Kita berharap pembinaan masjid berkenaan dapat dicadangkan dalam RKN ke-11 nanti. Soalan-soalan lain yang ditimbulkan telah ditolongjawabkan oleh Yang Berhormat rakan sejawatan semalam.

Mengenai soalan yang berikutnya iaitu soalan daripada Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit mengenai pembinaan beberapa buah masjid seperti Kampung Lamunin, Rambai dan Danau. Pada masa ini nampaknya tidak menjadi keutamaan kerana tiada kemampuan kita. Bagaimanapun kita

akan usahakan lagi bagi RKN Ke-11 akan datang. Insya-Allah.

Soalan berhubung pengajaran Al-Qur'an dan tafsirannya. Alhamdulillah, Kementerian Hal Ehwal Agama menyambut baik saranan Yang Berhormat itu. Untuk makluman, Kementerian Hal Ehwal Uagama sememangnya berhasrat untuk mendatangkan tenaga pakar dan pada masa ini berusaha meoptimumkan tenaga tempatan dalam mengendalikan pengajaran-pengajaran Tafsir Al-Qur'an di masjid-masjid melalui program takmirnya.

Alhamdulillah, penerbitan Tafsir Brunei Darussalam dan terjemahannya telah selesai dilancarkan dan boleh dijadikan sebagai bahan rujukan. Selain itu juga, ia disalurkan melalui aktiviti-aktiviti kokurikulum agama seperti peraduan Syarahan Tafsir Al-Qur'an, Program di RTB iaitu Pegajaran dari Al-Qur'an dan sebagainya.

Soalan berhubung dengan pembelajaran sekolah agama di sambung selepas Darjah 6 agama. Perancangan ini memerlukan ketelitian dari segi keperluan dan kesesuaiannya dan dari segi kemampuan dan tenaga manusianya.

Pada dasarnya selepas darjah 6 agama itu, pembelajaran agama kita tidak terhenti setakat itu sahaja malah diteruskan melalui pembelajaran mata pelajaran Pengetahuan Agama Islam di sekolah-sekolah menengah dan di peringkat prauniversiti.

Pembelajaran fardu `ain, alhamdulillah telah dapat dilaksanakan melalui sistem persekolahan agama sebagaimana matlamat penubuhannya. Manakala kesinambungan pembelajaran agama di peringkat menengah adalah bagi meningkatkan dan mengukuhkan lagi penghayatan beragama dalam kalangan pelajar. Alhamdulillah, dengan kerjasama Kementerian Pendidikan dalam sama-sama mendukung pendidikan agama, maka mata pelajaran Pengetahuan Agama Islam juga telah dijadikan sebagai mata pelajaran yang teras di peringkat sekolah rendah dan menengah. Terima kasih kepada Kementerian Pendidikan kerana menambah periodnya daripada 4 kepada 6.

Mengenai soalan daripada Yang Berhormat Orang Kaya Maha Bijaya Awang Haji Othman bin Uking, bila hendak dibina Sekolah Agama Keriam, sedangkan Sekolah Agama Kupang sudah pun siap dibina dan digunakan pada awal tahun 2015 Masihi.

Yang Berhormat, insya-Allah jika tiada aral `gundala', Sekolah Agama Keriam akan dibina, yang pada masa ini sudah dalam peringkat tawaran. Sementara itu, Masjid Kampung Ukong, sedang dalam reka bentuk. Soalan mengenai mengapakah hanya di Kampong Sibut, Temburong sahaja dibina rumah tempat tinggal saudara-saudara baharu, tidak ditempat lain?

Kaola rasa ini bukan soalan, sebab kenyataan saya ialah bantuan yang diberikan itu dalam berbagai-bagai

bentuk dan cara, juga dengan kerjasama berbagai-bagai agensi dalam kerajaan yang dikendalikan oleh berbagai-bagai jawatankuasa. Yang penting ialah tempat kediaman diusahakan. Kita wajar bersyukur alhamdulillah.

Mengenai soalan daripada Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Maharaja Kerna Dato Paduka Seri Awang Haji Yaakub bin Pehin Orang Kaya Maharaja Diraja Dato Paduka Awang Haji Zainal, Yang Berhormat menyoal bagaimana hendak menangani fenomena media sosial bagi memastikan maklumat-maklumat yang disebarkan tidak bercanggah dengan ajaran-ajaran Ahli Sunnah Wal Jamaah yang kita anuti.

Soalan Yang Berhormat seterusnya ialah apakah langkah-langkah kerajaan yang sudah diusahakan bagi persediaan kita untuk menangani dan menangkis segala kemungkinannya jika berlakunya penyeludupan masuk secara sembunyi-sembunyi ke negara ini iaitu penyebaran fahaman songsang seperti fahaman Wahabi dan Syi'ah yang kini begitu hangat diperkatakan tentang kejayaan ajaran-ajaran tersebut yang bercanggah dengan ajaran Ahli Sunnah Wal Jamaah tersebar di negara jiran.

Mengenai soalan pertama tadi yang terus dikaitkan dengan soalan kedua, untuk mengawal media sosial, kaola kira kita mempunyai mekanisme keselamatan yang cekap yang sentiasa mengawal negara ini daripada anasir yang membahayakan. Dari usaha Kementerian Hal Ehwal Ugama, melalui

Pusat Da'wah Islamiah akan berkerjasama dengan jabatan dan agensi kerajaan yang lain untuk mengenalkan apa yang di panggil Media Baharu yang perisiannya ialah hal-hal keagamaan berkait dengan syariah dan akidah, soal jawab ugama, hukum-hakam, ceramah dan sebagainya.

Ini sebagai alternatif untuk menjadi rujukan yang sahih bersumberkan Al-Quran dan Al-Hadis, dan pendapat para ulama yang muktabar. Saya benar-benar berharap dan berdoa agar Pusat Da'wah Islamiah akan dapat merealisasikan perkara ini seberapa segeranya dan sebaik-baiknya.

Yang Berhormat Pengerusi, untuk menangkis fahaman yang tidak betul, menyeleweng dan bercanggah dengan aliran Ahli Sunnah Wal Jamaah. Kita sangat-sangat bersyukur kerana perlembagaan kita telah membentengi negara ini dari ajaran yang tidak betul dan sesat dari saat mula digariskan bahawa agama rasmi negara ini ialah agama Islam menurut Ahli Sunnah Wal Jamaah, Mazhab Shafiee.

Inilah antara faktor yang menyelamatkan, berbanding dengan sesetengah negara lain. Kita juga telah mempunyai peraturan dan undang-undang Jenayah Syariah, mempunyai pusat-pusat pengajian tinggi yang di dalamnya ada Pusat Pengkajian Ahli Sunnah Wal Jamaah, dan Pusat Penyelidikan Mazhab Imam Shafiee. Tidak kurang pentingnya jua ialah kerjasama dan perpaduan kukuh umat Islam di negara ini di semua peringkat

dengan taat setia di bawah kepimpinan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam, insya-Allah dengan pertolongan Allah jua kita akan selamat, aman dan sejahtera.

Mengenai menambah kuota haji, apa yang dapat kaola katakan, kaola dalam setiap perundingan dan persuratan dengan pihak yang berautoriti Kerajaan Arab Saudi sentiasa menghadapi permohonan bagi penambahan kuota tersebut dari hanya 400 kuota. Marilah sama-sama kita berdoa bagi kejayaan usaha tersebut, agar lebih ramai jemaah haji kita dapat menunaikan rukun Islam yang kelima itu setiap tahun.

Soalan daripada Yang Berhormat Awang Haji A. Ahmad bin Husain, mengenai cara melupuskan Al-Quran. Kita ada satu alat yang dipanggil *Incinerator* (alat pembakar khas) bagi kitab Al-Quran yang telah lusuh yang tidak dapat lagi dimanfaatkan. Al-Quran itu setelah dibakar kemudian ditanam di tempat yang sesuai dan selamat ataupun dibuang ke laut. Cara yang demikian pernah dibuat pada zaman sahabat dahulu.

Mengenai minuman keras, perkara ini telah pun diharamkan kemasukannya ke negara kita sejak lama, kecuali bagi kegunaan *non-muslim* dengan had-had yang tertentu, di tempat mereka sendiri. Mengambil iktibar pada zaman Rasulullah s.a.w dan para sahabat juga ada *non-muslim* atau jelasnya dipanggil "kafir zimmi". Mereka dibolehkan

menggunakannya di tempat mereka sendiri sahaja, dengan kadar yang terhad.

Soalan terakhir daripada Yang Berhormat Dato Paduka Haji Abdullah bin Haji Mohd. Jaafar iaitu adakah dalam perancangan atau pemikiran Kementerian Hal Ehwal Ugama bagi Negara Brunei Darussalam menubuhkan Tabung Haji?

Pemikiran itu memang ada sejak lama sudah, malahan lawatan ke Tabung Haji juga pernah dilakukan. Tabung Haji itu berskala besar untuk berkhidmat kepada golongan yang besar jumlahnya. Namun apa kurangnya, kita sudah ada TAIB, sesuai dengan saiz kita, yang tugas awal-awal TAIB ditubuhkan ialah untuk memberi kemudahan kepada bakal-bakal haji dan umrah. Saya kira amanah itu masih dipegang. Di bawahnya ada anak syarikat *Darussalam Holdings* yang tugasnya untuk mengaturkan perjalanan haji dan umrah. Jika ada kekurangannya, kita tingkatkan dan perbaiki apa-apa yang kurang.

Demikianlah tadi jawapan kaola kepada 12 soalan daripada Ahli-Ahli Yang Berhormat di Dewan ini. Dalam pada ini, kaola ingin mengambil kesempatan dalam menjawab soalan daripada Awang Haji A. Ahmad bin Husain, yang kita sering diserang dengan pantun beliau. Maka kaola pada kali ini juga ingin membalas sedikit. Mudah-mudahan ada juga bermanfaat kepada beliau dan hadirin. Begini pantun kaola:

Buah Pidada Buah Keranji,
Buah Durian santapan Puteri,
Belum berjaya bukan ertinya mungkir janji,
Awal akhir pasti ditepati.

Terbang tinggi burung Merpati,
Burung Punai turun di lembah,
Awal akhir pasti ditepati,
Orang yang sabar disukai Allah.

Dari Brunei pergi ke Mekah,
Pergi kerana membuat umrah,
Sudah umrah pergi ke Jeddah,
Orang yang sabar disukai Allah,
Niat suci jangan berubah,
Takdir Allah menentukan segala masalah.

Sekian Yang Berhormat Pengerusi.
Wabillahit Taufik Walhidayah,
Wassalamualaikum Warahmatullahi
Wabarakatuh.

Yang Berhormat Pengerusi: Amin.
Terima kasih Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Ugama. Ahli-Ahli Yang Berhormat sebagaimana yang telah saya nyatakan kita telah pun mula membincangkan semalam Tajuk SM – Kementerian Kesihatan. Yang Berhormat Menteri Kesihatan telah pun memberikan ucapan mukadimahya mengenai Rang Belanjawan kementeriannya. Maka di sini saya mempunyai senarai seramai 13 orang Ahli Yang Berhormat yang suka untuk turut serta dalam perbincangan kali ini.

Dan dengan itu saya mempersilakan dahulu Yang Berhormat Awang Haji Sulaiman bin Haji Ahad. Silakan.

Yang Berhormat Awang Haji Sulaiman bin Haji Ahad: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Alhamdulillah
Rabbil'alameen, Wassalaatu
Wassalaamu 'Alaa Asyrafil Anbiya
Walmursaleen Sayyidina Muhammaddin
Wa'ala Aalihee Wasahbihee Ajma'een.
Assalamualaikum Warahmatullahi
Wabarakatuh dan salam sejahtera.
Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-Ahli
Yang Berhormat. Dalam Tajuk SM –
Kementerian Kesihatan. Kaola akan
menimbulkan 4 perkara di Dewan yang
mulia ini seperti berikut:

1. Alhamdulillah, langkah Kementerian Kesihatan memperkenalkan Sistem *Bru-HIMS* adalah merupakan satu langkah usaha yang bijak dan menjadikan para pegawai perubatan melaksanakan tugas-tugas dengan lebih efisien. Walau bagaimanapun, dalam aduan yang dibuat terutamanya oleh pesakit-pesakit yang kadang kalanya ramai untuk berjumpa doktor di Hospital Pengiran Isteri Hajah Mariam di Daerah Temburong, sama ada perjumpaan untuk melaporkan sakit atau perjumpaan perjanjian dengan doktor, menunggu dalam masa yang agak lama.

Seorang pesakit kadangkala mengambil masa menunggu yang agak lama iaitu lebih daripada setengah jam, malah ada yang sampai satu jam baru dapat berjumpa dengan doktor. Masalah di atas yang selalu di hadap oleh

pesakit-pesakit di Hospital Temburong, apabila doktor *On-Call*.

Soalan kaola:

Apakah Kementerian Kesihatan bagi mengatasi masalah ini memerlukan tambahan doktor di Hospital Pengiran Isteri Hajah Mariam di Daerah Temburong dalam memberikan perkhidmatan yang lebih berkesan dan mengurangkan rungutan orang ramai khususnya kepada pesakit-pesakit?;

2. Untuk memberi perkhidmatan pergigian kepada orang ramai di Hospital Pengiran Isteri Hajah Mariam, yang ada pada masa ini hanyalah doktor gigi lelaki. Dicadangkan dan dipohonkan supaya dapat ditambah perkhidmatan doktor gigi wanita di hospital tersebut. Ini setentunya memerlukan penambahan bilik bagi wanita.
3. Kaola difahamkan masalah yang dihadapi oleh perahu ambulans Hospital Pengiran Isteri Hajah Mariam di Daerah Temburong. Nampaknya kurang berfungsi pada masa ini dalam memberikan perkhidmatan kepada orang ramai khususnya bagi pesakit-pesakit. Sejak ia dirasmikan kaola difahamkan cuma ada beberapa kali sahaja digunakan untuk membawa pesakit ke Hospital Raja Isteri Pengiran Anak Saleha, Bandar Seri Begawan. Kaola ingin tahu apa masalahnya perkara tersebut?;

4. Mengenai *incinerator* (pembakaran *clinical waste*) seperti jarum, perkakas kotor dan dos-dos yang ada darah. Tempat pembakaran di dalam kawasan Hospital Pengiran Isteri Hajah Mariam, selalu sahaja dihidu oleh pesakit dan orang ramai yang berurusan apabila selepas pembakaran dilakukan. Dicadangkan supaya tapak *incinerator* dapat dibuat atau dipindah ke tempat yang bersesuaian.

Sekian Yang Berhormat Pengerusi. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh.

Yang Berhormat Pengerusi: Yang Berhormat Menteri Kesihatan.

Yang Berhormat Menteri Kesihatan: Kaola mencadangkan supaya kaola mengumpulkan soalan-soalan Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Saya persilakan sekarang Yang Berhormat Awang Haji Mohd. Shafiee bin Ahmad.

Yang Berhormat Awang Haji Mohd. Shafiee bin Ahmad: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh dan salam sejahtera.

Yang Berhormat Pengerusi, kaola lebih dahulu ingin mengucapkan tahniah dan terima kasih atas mukadimah yang begitu komprehensif yang telah

disampaikan oleh Yang Berhormat Menteri Kesihatan kelmarin. Kita optimistik terhadap usaha-usaha gigih Kementerian Kesihatan, mengenai program-program dan strategi-strateginya dalam memastikan kesihatan dan kesejahteraan rakyat di negara ini terjamin. Rasanya kaola tidak banyak soalan yang dapat diajukan, walau bagaimanapun kaola mempunyai beberapa pertanyaan sahaja.

Dalam memastikan segala program dan strategi yang dirancang oleh Kementerian Kesihatan itu berkesan dan berjaya menepati sasarannya dengan peruntukan wang sebanyak \$385,115,340.00 yang akan diluluskan sebentar nanti lagi, pada pandangan kaola kecukupan kakitangan yang mahir dalam menangani sebarang situasi pada bila-bila masa adalah *vital*. Pertanyaan kaola ialah:

- i. Masalah penjagaan kesihatan dari setahun ke setahun bertambah rumit, mahal dan kompleks. Setentunya memerlukan kepakaran yang mahir dan dinamik. Apakah strategi Kementerian Kesihatan dalam meningkatkan lagi kepakaran yang ada?;
- ii. Bagaimanakah usaha Kementerian Kesihatan dalam menambah kekurangan kakitangan paramedik *front-line staff* ini di hospital dan pusat kesihatan di seluruh negara dan adakah sudah berhasil?; dan

- iii. Walaupun, Kementerian Kesihatan telah banyak berusaha gigih dengan program-program dan promosi-promosi amalan cara hidup sihat, namun kadar penyakit yang tidak berjangkit *non-communicable diseases* semakin meningkat. Adakah perancangan untuk mengkaji penyebabnya dan mencari resolusinya?.

Sekian dan terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Sekarang saya persilakan Yang Berhormat Orang Kaya Maha Bijaya Awang Haji Othman bin Uking.

Yang Berhormat Orang Kaya Maha Bijaya Awang Haji Othman bin Uking: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-Ahli Yang Berhormat. Assalamualaikum Warahmatullahi Wata'ala Wabarakatuh.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Mengikut mukadimah Yang Berhormat Menteri Kesihatan semalam pada 18 Mac, 2015 mengikut catatan saya, penyakit buah pinggang merupakan satu gejala bagi penduduk Negara Brunei Darussalam, yang nampaknya telah bertambah dari semasa ke semasa akan datang.

Sebagai contoh, pada masa ini bilangan penghidapnya adalah sebanyak 690 orang, atau 1 bagi tiap-tiap 600 orang penduduk. Bilangan ini dijangka akan bertambah pada 10 tahun akan datang, iaitu kira-kira 1/400 bertambah setiap 400 orang 1 orang penduduk. Yang

Berhormat Pengerusi, ini bermaksud jika telahan ataupun kira-kira saya ini tidak silap, tolong betulkan jika tersilap.

Pada tahun 2025 Masihi iaitu 10 tahun yang akan datang penghidap penyakit buah pinggang mencapai ke angka 1,000 orang, berdasarkan penduduk Negara Brunei Darussalam pada masa ini kira-kira lebih kurang 400,000 orang atau dijangka bertambah sehingga 30 peratus. Yang Berhormat Pengerusi, memandangkan perangkaan ini, Kementerian Kesihatan terpaksa menanggung beban peruntukan 10 kali ganda untuk rawatan dan mengubati masa 10 tahun dari sekarang.

Yang Berhormat Pengerusi, Majlis amat bimbang dengan keadaan kesihatan yang telah dan akan dihadapi oleh penduduk negara ini, jika sekiranya langkah-langkah atau tindakan pencegahan yang ada sekarang kurang berkesan walaupun usaha-usaha telah dibuat oleh pihak berkenaan. Yang Berhormat Pengerusi, majlis menjunjung tinggi dan mengucapkan syabas dan tahniah kepada Yang Berhormat Menteri Kesihatan, kerana telah mengambil langkah-langkah dan bertindak dengan bijaksana bagi mencegah penyakit buah pinggang yang terus bertambah walaupun ia dikategori bukan penyakit berjangkit. Tepat seperti kata pepatah, "mencegah itu lebih baik daripada mengubatinya." Ucapan tahniah sekali lagi.

Yang Berhormat Pengerusi, soalnya. Majlis ingin tahu, apakah punca utama penyakit buah pinggang ini berlaku?

Kalau puncanya dapat dikenal pasti atau dapat dikesan, maka pihak berkenaan disarankan memberi penerangan melalui jerayawara dari semua sudut media, radio, televisyen dan sekolah-sekolah dan cara-cara lain yang mudah difahami oleh semua lapisan rakyat Negara Brunei Darussalam. Sekian Yang Berhormat Pengerusi, terima kasih.

Yang Berhormat Menteri Kesihatan: Baiklah kumpulkan semua sekali Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Insya-Allah, sekarang saya persilakan Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit.

Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh dan salam sejahtera. Lebih dahulu kaola mengucapkan setinggi-tinggi tahniah kepada Menteri Kesihatan atas berapa kejayaan dalam melaksanakan beberapa keperluan dan kemudahan demi meningkatkan tahap kesihatan penduduk dan rakyat negara ini. Yang Berhormat Pengerusi, kaola membawa 4 perkara dalam persidangan ini:

1. Pada tahun 2014 Masihi, program gedung-gedung perniagaan bersih telah dilaksanakan. Satu usaha Kementerian Kesihatan yang disambut baik oleh orang ramai. Walau bagaimanapun, masih terdapat segelintir gedung perniagaan yang masih kotor

kawasannya disebabkan burung-burung merpati yang bertenggek di kasau-kasau atau kalang atap menyebabkan najis burung berjatuhan di lantai yang dilalui oleh orang ramai dan kawasan jualan.

Soalan kaola adakah cadangan supaya pihak berkenaan mempersyaratkan gedung-gedung berkenaan, menutup kasau-kasau atau kalang dengan siling untuk mengelakkan tempat burung bertenggek dan tidak terkecuali dari syarat menjaga kebersihan?;

2. Pusat Kesihatan Mukim Lamunin kedudukannya di tengah-tengah perjalanan antara Hospital Pengiran Muda Mahkota Pengiran Haji Al-Muhtadee Billah, Pekan Tutong dengan jalan Mukim Rambai dan boleh dilalui menerusi jalan Mukim Tanjung Maya dan jalan Mukim Kiudang. Jika berlaku kecemasan, masa bertindak perjalanan dari Mukim Rambai ke Hospital Pengiran Muda Mahkota Pengiran Haji Al-Muhtadee Billah dalam masa 30 hingga 45 minit, pergi balik 1 jam hingga ke 2 jam dan mungkin lebih.

Soalan kaola menerusi peruntukan \$4,500,000.00 bagi pembelian peralatan dan perkakas, adakah cadangan untuk menyediakan untuk sebuah ambulans di Pusat Kesihatan Lamunin, mengambil kira sebab-sebab yang berikut:

- i. Memendekkan masa perjalanan dari Pusat Kesihatan Lamunin ke kampung-kampung di Mukim Rambai dan sekitarnya iaitu kira-kira 15 ke 30 minit. Kemudian membawa pesakit ke Hospital Pengiran Muda Mahkota Pengiran Haji Al-Muhtadee Billah, Pekan Tutong dari Pusat Kesihatan Lamunin hanya 20 minit atau ke Bandar Seri Begawan 45 minit. Jadi keseluruhan masa dari kampung-kampung di Mukim Rambai ke Hospital Pengiran Muda Mahkota Pengiran Haji Al-Muhtadee Billah, Pekan Tutong hanya 50 minit atau 1 jam sahaja. Jika ambulans didatangkan dari Hospital Pengiran Muda Mahkota Pengiran Haji Al-Muhtadee Billah Pekan Tutong adalah 2 jam pergi balik;
- orang ramai supaya melakukan pemeriksaan saringan kesihatan awal sebelum terjadinya suatu penyakit itu lebih kronik?; dan
4. Mengenai tenaga profesional kesihatan dan perubatan memang diakui masih memerlukan tenaga luar terutamanya doktor pakar. Soalan kaola bagaimanakah pula tenaga sokongan yang lain, misalnya bahagian x-ray, jururawat dan bahagian farmasi, adakah masih memerlukan tenaga luar? Sekian sahaja soalan kaola Yang Berhormat Pengerusi, terima kasih.
3. Seterusnya ialah memperluaskan dasar dalam mendukung pengurusan kesihatan dan amalan cara hidup sehat:
- i. Apakah program secara praktikal bagi mencegah peningkatan atau pencegahan awal penyakit buah pinggang yang sangat membimbangkan?; dan
- ii. Apakah program atau aktiviti yang dilaksanakan oleh Kementerian Kesihatan menerusi strategi promosi kecemerlangan dalam perkhidmatan penjagaan kesihatan bagi menggalakkan
- Yang Berhormat Pengerusi:** Terima kasih Yang Berhormat, sekarang saya persilakan Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Maharaja Kerna Dato Paduka Seri Awang Haji Yaakub bin Pehin Orang Kaya Maharaja Diraja Dato Paduka Awang Haji Zainal, silakan Pehin.
- Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Maharaja Kerna Dato Paduka Seri Awang Haji Yaakub bin Pehin Orang Kaya Maharaja Diraja Dato Paduka Awang Haji Zainal:** Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Ahli-Ahli Yang Berhormat. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ lebih dahulu kaola mengucapkan tahniah dan terima kasih kepada Kementerian Kesihatan kerana telah berjaya menerbitkan dua buah buku yang masing-masing bertajuk, '*National Strategy For Maternal Infant And Young Child Nutrition*' dan '*Brunei Darussalam Journey Towards Comprehensive Maternal Infant And Young Child Nutrition*' khusus untuk

rujukan para ibu dan orang ramai dalam meningkatkan kesihatan ibu dan anak damit ke arah memperbaiki perkembangan dan pertumbuhan intelektual ke satu tahap yang lebih optimum dalam mencapai kualiti kehidupan yang lebih sempurna.

Kaola menerangkan, kalau tidak menjadi keberatan supaya buku ini dapat disebarluaskan lagi dalam 3 bahasa iaitu bahasa Melayu, Inggeris dan Cina supaya ia dapat dibaca secara menyeluruh oleh ibu-ibu di negara ini sebagai satu lagi usaha dalam memantapkan lagi tahap kesihatan para ibu dan anak damit di negara ini sebagaimana yang digariskan oleh Pertubuhan Kesihatan Sedunia (*WHO*) dalam '*Global Strategy of Infant and Young Child Feeding*' yang dikeluarkan pada tahun 2003 Masihi.

Yang Berhormat Pengerusi, Kementerian Kesihatan adalah antara kementerian yang aktif merealisasikan visi dan misinya dengan inisiatif-inisiatif dan program-program yang menjurus kepada matlamat warga sihat. Kita mengucapkan sekali lagi penghargaan atas usaha yang berterusan Kementerian berkenaan yang kaola yakin akan menjadi motivasi kepada kita semua dalam sama-sama memberikan perkhidmatan awam yang terbaik. Izinkan kaola mengetengahkan beberapa isu daripada orang ramai di Dewan yang mulia in.

Kaola ingin bangkitkan ialah tenaga pakar seperti doktor pakar dan tenaga pakar kesihatan yang lain serta

peralatan khusus di hospital-hospital kerajaan di daerah-daerah lain. Dari apa yang kita telah fahami bahawa kebanyakan tenaga pakar dan peralatan khusus seperti mesin *MRI* hanya terdapat di Hospital Raja Isteri Pengiran Anak Saleha, kaola berpendapat ada baiknya doktor-doktor pakar dan mesin-mesin *MRI* ini dapat dihantar dan dibekalkan ke Daerah Belait bagi mengurangkan penumpuan orang ramai ke Hospital Raja Isteri Pengiran Anak Saleha di Bandar Seri Begawan.

Negara kita memang terkenal dengan tahap perkhidmatan kesihatan yang bermutu tinggi. Kita juga tahu bahawa setiap tahun perbelanjaan bagi membiayai perkhidmatan kesihatan di negara ini semakin meningkat. Sesetengah negara jiran telah berjaya memperluaskan perkhidmatan kesihatan mereka sehingga mampu menjadikan sebagai satu industri pelancongan kesihatan yang berjaya dalam menarik pelanggan luar negara untuk membuat lawatan di negara mereka. Industri ini sememangnya diakui dapat menjana pendapatan negara.

Dalam perkara ini, kaola ingin bertanya, adakah pihak yang berkenaan mempunyai perancangan untuk memperluaskan perkhidmatan kesihatan di negara ini ke pasaran luar memandangkan potensi yang cerah dapat dilihat untuk menaikkan lagi pendapatan negara kita? Sekian Yang Berhormat Pengerusi. Terima kasih.

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih. Sekarang saya persilakan Yang Berhormat Awang Haji A. Ahmad bin Husain. Silakan.

Yang Berhormat Awang Haji A.Ahmad bin Husain: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
Alhamdulillah Rabbil'alameen,
Wassalaatu Wassalaamu 'Alaa Asyrafil Anbiya' Walmursaleen Sayyidina Muhammaddin Wa'alaa Aalihee Wasahbihee Ajma'een.

رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي (٢٥) وَيَسِّرْ لِي اَمْرِي (٢٦)
وَاحْلِلْ عُقْدَةً مِن لِسَانِي (٢٧) يَفْقَهُوا قَوْلِي (٢٨)

Yang Berhormat Pengerusi, Ahli-Ahli Yang Berhormat.

Dalam bercakap mengenai Kementerian Kesihatan ini, Yang Berhormat Pengerusi, kaola menyatakan keaktifan Kementerian Kesihatan amat ketara. Lebih-lebih lagi dengan bangunan baharu dan pengurusan di dalamnya. Kalau kita melihat suraunya pun indah, hampir-hampir sama macam masjid. Tidak dapat dinafikan pihak Kementerian Kesihatan memang berjaya besar. Apa yang kaola katakan ini, semua penduduk Daerah Brunei dan Muara mengetahui dan melihat sendiri.

Bas pengangkutan menjalar dari terminal ke destinasi Hospital Raja Isteri Pengiran Anak Saleha. Tempat letak kereta telah diperbaharui dan cantik. Kini dipasang lagi lampu merah dan hijau untuk menentukan keselesaan

di tempat letak kereta tersebut. Taklimat dan perjumpaan selalu diadakan untuk makluman sesuatu perkara kepada orang ramai.

Latihan-latihan dan tunjuk ajar tentang kebersihan dan pencegahan sesuatu penyakit disuarakan seperti membasuh tangan, gigi dan sebagainya. Mungkin akan ada nanti pencucian 'tabuni' kanak-kanak kecil yang baru lahir dan mungkin nanti pengkhatan kanak-kanak perempuan yang baru lahir. Ini semua gerakan drastik daripada Kementerian Kesihatan ini. Tentang perkara tersebut, kaola *salute* kepada menteri, doktor, pegawai-pegawai dan kakitangannya.

Yang Berhormat Pengerusi. Pusat Kesihatan Mukim Berakas 'B' dalam pembinaan terlalu rancak demi keperluan penduduk Mukim Berakas 'B'. Bagaimana pula dengan Pusat Kesihatan Mukim Berakas 'A' yang belum kedengaran beritanya. Kasihan penduduk Mukim Berakas 'A' yang belum mempunyai hospital, hanya sebuah klinik yang dibuat daripada flat kerajaan yang diubah suai.

Mengenai flat yang diubah suai ini Yang Berhormat Pengerusi, kalau diizinkan kaola bercakap sedikit, kaola terlibat mengenainya. Mula-mula akan membuat klinik ini masih didiami oleh penghuni yang tidak mahu berpindah daripada flat tersebut. Akhirnya pegawai perubatan dan pegawai hospital menemui kaola bagaimana caranya untuk mengeluarkan orang dalam flat ini supaya berpindah.

Jadi, kaola bertanya kenapa tidak ditanya kepada polis. Jawapan mereka kalau ditanya kepada polis, timbul lagi masalah. Lebih baik penghulu saja yang menguruskan. Kaola pun bertawakal kepada Allah Subhanahu Wataala, berjumpa dengan penghuni yang tidak mahu berpindah itu. Rupanya kalau diketuk pintunya, ia membuka dengan membawa pamarang. Jadi ketakutan. Bertawakal kepada Allah bagaimana caranya untuk menyelesaikan. Perlahan-lahan, ia pun membuka pintu dan bercerita. Akhirnya ia akan berpindah bila ada tempat yang baharu untuk kediamannya sendiri.

Yang Berhormat Pengerusi, kaola masih lagi menyebutkan tentang terserlahnya nama panggilan Hospital Raja Isteri Pengiran Anak Saleha, kerana masih ramai lagi yang menyebutkan nama RIPAS. Berulang-ulang kali, kaola tidak suka mendengar perkataan hospital RIPAS melainkan disebutkan Hospital Raja Isteri Pengiran Anak Saleha, supaya lebih sedap didengar kerana kita mengangkat nama raja di dalam hospital itu dan menyokong Melayu Islam Beraja. Dengan membesar-besarkan raja dengan nama hospital.

Kaola masih terjumpa dengan pembayaran \$1 kepada pesakit yang hendak berjumpa doktor. Rupanya selama ini masih ada lagi bayaran \$1. Kaola fikir tidak lagi ada kerana telah disuarakan kita tidak ada caj mana-mana dalam perubatan. Makanya mudah-mudahan tidak lagi akan terjumpa mengenai hal tersebut. Kaola akhirnya dengan pantun saja:

*Mengail di hujung taman,
Berumpankan siar bangkita,
Sakit mati tidak beriman,
Sakit hidup tidak berharta.*

Wassalamualaikum Warahmatullahi
Wabarakatuh.

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih Yang Berhormat Awang Haji A. Ahmad bin Husain. Nampaknya Yang Berhormat Menteri Kesihatan mengambil nota mengenai pantun yang dikemukakan oleh Ahli Yang Berhormat itu tadi. Sekarang saya persilakan Yang Berhormat Awang Haji Jumat bin Akim. Silakan.

Yang Berhormat Awang Haji Jumat bin Akim: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ Yang Berhormat Pengerusi. Kaola hanya ada 2 soalan sahaja.

Kaola ingin mengucapkan syabas dan tahniah kepada Kementerian Kesihatan dan semua warga Kementerian Kesihatan kerana banyak membuat perubahan dan membina infrastruktur serta mengubah landskap Kementerian Kesihatan. Keprihatinan dan kerja kuat Yang Berhormat Menteri Kesihatan dan pegawai-pegawai dalam pengurusan amat disanjung tinggi dalam menggerakkan aset yang ada dan sumber tenaga manusia, semata-mata bagi meningkatkan kualiti pengurusan dan perkhidmatan kesihatan yang lebih berkesan.

Apa yang ingin diketahui melalui pencapaian yang disebutkan di atas, ada beberapa perkara yang ingin ditimbulkan. Dalam mukadimah Yang Berhormat Menteri Kesihatan semalam, 690 orang menghidap penyakit buah pinggang yang dibentangkan dalam mukadimah berkenaan. Soalan kaola:

1. Apakah pendekatan yang dapat dibuat untuk mengurangkan penyakit kronik yang sangat merbahaya ini untuk jangka masa yang panjang?;
2. Apakah program jangka panjang Kementerian Kesihatan untuk melahirkan para doktor dan jururawat yang mempunyai integriti, berdisiplin, berdedikasi serta lebih komited kepada tugas dan tanggungjawab?;
3. Adakah cadangan memberikan tangga gaji yang lebih baik sesuai dengan ganjaran yang diberikan menurut pakar (*international standard doctor*) jururawat yang bertaraf dunia. Ini bagi mengelakkan penghijrahan pegawai-pegawai ataupun pakar-pakar institusi yang lain yang menawarkan gaji dan kemudahan yang lebih baik. Ia khusus kepada pegawai-pegawai atau pakar atau jururawat tempatan kerana tenaga pakar doktor dan kepakaran yang tinggi menjamin keselamatan dan kualiti kehidupan bangsa yang maju.

Perkara ini bukan sahaja tanggungjawab Kementerian

Kesihatan malahan semua agensi kerajaan perlu memikirkan bersama mekanisme untuk menjamin tenaga yang sangat diperlukan ini kekal bertahan dan memberikan servis yang cemerlang;

4. Perkhidmatan ambulans ataupun kereta kecemasan. Perkara sedemikian selalu dibangkitkan. Walau bagaimanapun mudah-mudahan ada peruntukan. Dicadangkan supaya Klinik Sengkurong Kilanas dan Klinik Puteri Hajah Rashidah Sungai Asam akan menempatkan kereta ambulans bagi kemudahan pergerakan yang lebih cepat serta berkesan; dan
5. Yang Berhormat Pengerusi dalam Dewan yang mulia ini, kaola ingin mencadangkan supaya surau di Kementerian Kesihatan yang begitu indah dan cantik akan dapat menempatkan seorang yang bertaraf Imam bagi mengimamkan solat seperti Maghrib, Asar dan Zuhur kerana didapati bahawa banyak jemaah yang menunaikan sembahyang di surau tersebut tanpa ada Imam yang khas ataupun Guru Agama khas.

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi:
Sekarang saya persilakan Yang Berhormat Awang Haji Tahamit bin Haji Nudin.

Yang Berhormat Awang Haji Tahamit bin Haji Nudin:

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Mengenai nyamuk aedes yang semakin membimbangkan di negara jiran.

Di negara kita kawalan patut dibuat dengan membuat semburan sekurang-kurangnya tiga bulan sekali. Pada masa ini semburan nyamuk dibuat dengan cara memohon ke jabatan berkenaan dengan memakan masa lebih satu bulan baru dilaksanakan. Itu pun untuk satu buah atau tiga buah rumah sahaja. Dibandingkan beberapa tahun dahulu, satu kampung diberi semburan. Di kampung-kampung pada masa ini, nyamuk semakin membimbangkan kalau keluar rumah atau ke belakang rumah terpaksa membawa penyembur nyamuk seperti *Ridsect* atau *Sheltox*.

Sekian terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih Yang Berhormat Yang Berhormat Awang Haji Tahamit bin Haji Nudin. Saya persilakan Yang Berhormat Awang Haji Zulkipli bin Haji Abdul Hamid.

Yang Berhormat Awang Haji Zulkipli bin Haji Abdul Hamid:

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-Ahli Yang Berhormat. Khusus bagi penjagaan kesihatan dan kesejahteraan kanak-kanak diucapkan tahniah kepada Yang Berhormat Menteri

Kesihatan kerana telah menyiapkan Blok Kesihatan Perempuan dan Kanak-Kanak di Hospital RIPAS yang sudah setentunya untuk meningkatkan lagi taraf penjagaan kesihatan bagi kanak-kanak dan wanita dalam keadaan yang canggih dan berteknologi serta selesa.

Saya juga turut mengucapkan tahniah atas pelancaran *National Strategy for Infant Child Nutrition in Brunei Darussalam 2014/2020* iaitu sebagai satu usaha untuk memantapkan dan meningkatkan lagi kesihatan pemakanan serta kesejahteraan anak-anak damit, kanak-kanak serta ibu di Negara Brunei Darussalam. Dalam meningkatkan perkembangan modal insan dan demi kesejahteraan kanak-kanak hendaklah dilindungi mereka ini dari gejala-gejala negatif agar tidak berlaku keciciran sejak awal lagi.

Satu trend yang agak membimbangkan pada masa ini ialah meningkatnya bilangan kanak-kanak yang tergendala perkembangan dan kemahiran sosial. Terdapat sokongan santifik dan pendapat para pakar mengaitkan pendedahan awal serta berpanjangan akan *gadget* elektronik seperti *tablet* dan televisyen mungkin antara penyebabnya kes-kes tersebut.

Saya ingin menarik perhatian majlis iaitu pada bulan Januari 2015 Masihi Negara Taiwan telah memperkenalkan perundangan mengenai para ibu bapa di negara tersebut. Itu bapa boleh dihukum denda jika didapati membiarkan anak mereka berumur di bawah 2 tahun menggunakan

gadget elektronik. Para ibu bapa di negeri berkenaan juga diwajibkan untuk memastikan yang anak-anak mereka yang di bawah 18 tahun tidak menggunakan *gadget* elektronik dalam masa yang berlebihan. Saya bukanlah mencadangkan perundangan sebagai satu cara menangani perkara ini, akan tetapi jika didapati ia ada keperluan ada baiknya Kementerian Kesihatan mengambil tindakan awal secara proaktif. Soalan saya:

1. Adakah statistik bagi Negara Brunei Darussalam mengenai kanak-kanak yang menghadapi tergendala perkembangan dan kemahiran sosial seperti lambat bertutur dan *ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder)* serta status mengenainya?

Dalam satu kajian yang dijalankan di Amerika Syarikat terdapat 11 peratus kanak-kanak berumur di antara 4 hingga 17 tahun didapati mempunyai simptom *ADHD*;

2. Adakah kementerian bercadang untuk membuat kajian mengenai perkara ini bersama institusi-institusi tinggi di negara ini?; dan
3. Dicapadangkan sebagai langkah awal kementerian untuk memberi garis panduan kepada ibu bapa mengenai risiko pendedahan berpanjangan elektronik bagi kanak-kanak.

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih Yang Berhormat Awang Haji

Zulkipli bin Haji Abdul Hamid. Sekarang saya persilakan Yang Berhormat Haji Awang Ahmad Morshidi bin Pehin Orang Kaya Digadong Seri Diraja Dato Laila Utama Haji Awang Abdul Rahman.

Yang Berhormat Haji Awang Ahmad Morshidi bin Pehin Orang Kaya Digadong Seri Diraja Dato Laila Utama Haji Awang Abdul Rahman: Terima kasih

Yang Berhormat Pengerusi.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Salam sejahtera. Lebih dahulu saya mengucapkan syabas kepada Kementerian Kesihatan kerana berjayanya memperkenalkan program-program dan strategi-strategi seperti yang berikut:

1. Mendukung pengurusan kesihatan dan amalan cara hidup sihat dengan memperluaskan dasar-dasar yang menyokong promosi kesihatan dan *health in all policies*; dan
2. *Brunei Darussalam National Multi-Sectoral Action Plan for the Prevention and Control of Non-Communicable Diseases, (BruMAP-NCD)*. Memastikan kedaya tahanan kesihatan dan memperkukuhkan *universal health coverage*. Pengurusan sumber secara optimum.

Perancangan dan perkembangan sumber manusia yang lebih efektif. Misalannya jumlah doktor tempatan telah meningkat dari 194 orang pada tahun 2008 Masihi kepada 319 orang

pada awal tahun 2015 Masihi iaitu dengan 30 peratus kepada 40 peratus dibandingkan dengan jumlah doktor seramai 664 orang pada tahun 2015 Masihi. Manakala jumlah konsultan tempatan dalam berbagai-bagai bidang profesion perubatan kesihatan dan pergigian telah meningkat dari 30 orang pada tahun 2008 Masihi kepada 80 orang pada tahun 2015 Masihi.

Pada pukul 7.50 pagi, pada bulan Oktober 2014 Masihi terjadi satu kebakaran di bangunan pesakit luar Hospital Raja Isteri Pengiran Anak Saleha. Kebakaran yang meranapkan bahagian *Cardiology Centre* yang dikatakan berpunca dari alat elektrik yang terlalu panas dekat pintu kecemasan bangunan itu.

Selepas itu satu kebakaran terjadi lagi pada pukul 8.15 pagi pada 30 Disember 2014 Masihi, di bangunan yang sama di bilik mesin untuk peralatan lif-lif. Kebakaran itu bermula dari bilik pesakit luar.

Pesakit pergi ke hospital untuk mendapatkan rawatan bagi kesakitan yang mereka hadapi dan mereka menganggap hospital adalah tempat mengadu masalah penyakit-penyakit mereka. Sekali gus mendapatkan rawatan yang boleh menyembuhkan penyakit-penyakit mereka itu. Tidak ragu-ragu lagi hospital tentu sekali tempat yang selamat.

Kebakaran ini berkaitan dengan elektrik atau pendawaian elektrik. Jadinya soalan koala, sudahkah Kementerian Kesihatan membuat rancangan untuk menukar semua pendawaian elektrik yang sudah lama, mungkin selama bangunan itu mula dibangun lebih 30 tahun yang lalu, bagi mengelakkan perkara ini berulang lagi.

Sekian terima kasih.

Yang Berhormat Pengerusi:

Sekarang saya persilakan Yang Berhormat Awang Haji Gapor @ Haji Md. Daud bin Karim.

Yang Berhormat Awang Haji Gapor @ Haji Md. Daud bin Karim:

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh dan salam sejahtera. Kaola ada tiga soalan:

1. Apakah keberhasilan langkah-langkah Kementerian Kesihatan dalam mengesan doktor-doktor yang tidak mahu balik bertugas sebagaimana Yang Berhormat Menteri Kesihatan timbulkan dalam Majlis Mesyuarat Negara beberapa tahun yang lalu mereka ini seperti "kacang lupakan kulit"?
2. Apakah status Pelan Induk Sistem dan Infrastruktur Kesihatan Negara Brunei Darussalam telah pun diperkenankan penyediaannya oleh konsultan pada 2012 Masihi?; dan

3. Adakah Kementerian Kesihatan membuat rancangan untuk menambah doktor dan jururawat klinik Pekan Muara memandangkan perkembangan keramaian penduduk pada masa ini amat banyak?

Sekian, terima kasih.

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih Yang Berhormat Awang Haji Gapor@ Haji Md. Daud bin Karim. Sekarang saya persilakan Yang Berhormat Datin Paduka Dayang Hajah Salbiah binti Haji Sulaiman.

Yang Berhormat Datin Paduka Dayang Hajah Salbiah binti Haji Sulaiman: Terima kasih Yang

Berhormat Pengerusi بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Lebih dahulu kaola juga turut sama-sama merakamkan mengucapkan terima kasih atas mukadimah yang diberikan dengan begitu komprehensif dan juga turut mengucapkan syabas dan tahniah kerana telah melaksanakan pelan-pelan tindakan yang begitu luas dan teratur mengikut strategi-strategi yang telah digubal.

Nampaknya kedua-dua isu yang kaola akan timbulkan ini telah disentuh oleh rakan-rakan Ahli Yang Berhormat. Bagaimanapun kaola akan menimbulkan soalan-soalan dari sudut yang lain. Dan kaola akan memendekkan mukadimah kaola mengenai soalan-soalan tersebut:

1. Kadar penyakit tidak berjangkit atau (*NCD*). Berhubung dengan

perkara ini kaola sangat menyokong Kementerian Kesihatan untuk memperkenalkan kaedah *Health Screening* di pusat-pusat kesihatan. Dalam masa yang sama juga kaola mengetahui yang Kementerian Kesihatan sentiasa mengadakan promosi kesihatan di sepanjang tahun. Promosi sedemikian selalunya disiarkan melalui Radio Television Brunei (RTB) dan media cetak-cetak yang mana hanya akhbar *Pelita Brunei* yang percuma yang lainnya perlu dilanggan:

- i. Kaola ingin tahu adakah sudah dijalankan kajian untuk mengetahui sejauh mana orang ramai di negara ini mengetahui atau sedar mengenai promosi-promosi kesihatan yang dijalankan sejauh ini? Kaola menimbulkan perkara ini memandangkan di negara ini orang ramai, terutama di kalangan golongan muda, lebih muda menonton siaran *ASTRO* dan *TVRO*; dan
- ii. Banyak yang masih belum lagi mengetahui sebab-sebab penyakit buah pinggang berlaku. Walaupun setahu kaola telah dijalankan promosi mengenainya. Mengenai meningkatnya penyakit buah pinggang ini, apakah perancangan jangka panjang Kementerian Kesihatan untuk mendapatkan kepakaran dalam membuat pemindahan buah pinggang atau *kidney transplant*

di dalam negeri. Pemindahan buah pinggang yang dilakukan diluar negeri melibatkan kos yang lebih tinggi; dan

2. Berhubung dengan tenaga profesional kesihatan dan perubatan. Alhamdulillah, dari penerangan mukadimah Yang Berhormat Menteri Kementerian Kesihatan semalam, nampaknya masalah kekurangan tenaga profesional kesihatan perubatan semakin bertambah baik. Kaola kurang pasti berapa orangkah dari jumlah ini yang terlibat dalam pemberian perkhidmatan penjagaan kesihatan asasi yang ditempatkan di pusat-pusat klinik kesihatan. Mungkin tidak salah kalau kaola katakan kalau jumlah ini masih belum mencukupi seperti yang telah disuarakan tadi oleh rakan Ahli Yang Berhormat.

Dalam usaha memperbaiki hal ehwal kebajikan doktor-doktor tempatan, juga telah difahamkan bahawa Kementerian Kesihatan juga sedang mengkaji semula Skim Perkhidmatan Pendoktoran baharu yang telah mula dilaksanakan tahun 2010 Masihi. Ini tujuan agar Skim Perkhidmatan Doktor itu nanti akan lebih adil dan saksama bagi semua peringkat jawatan dan tangga gaji dalam semua bidang.

Koala ucapkan syabas dan terima kasih dan diharap Jabatan Perkhidmatan Awam akan memberikan tumpuan yang segera

ke atas permohonan Kementerian Kesihatan tersebut. Sebelum ini juga kaola pernah terbaca pada setiap tahun terdapat doktor tempatan yang telah menamatkan perkhidmatan mereka dengan Kementerian Kesihatan.

Berhubung perkara ini, kaola ingin bertanya adakah sudah diteliti sebab-sebab kenapa doktor-doktor tersebut menamatkan perkhidmatan mereka dan seterusnya diambil tindakan yang bersesuaian.

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Yang terakhir saya persilakan Yang Berhormat Pehin Kapitan Lela Diraja Dato Paduka Awang Goh King Chin.

Yang Berhormat Pehin Kapitan Lela Diraja Dato Paduka Awang Goh King Chin: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi, Ahli-Ahli Yang Berhormat. Kementerian Kesihatan mempunyai visi untuk memastikan tahap kesihatan rakyat Brunei terjamin, iaitu *together to work a healthy nation*.

Kita juga mempunyai infrastruktur dan kemudahan hospital yang canggih, setanding dengan Singapura dan negara lain. Sewaktu membahaskan bajet 2015/2016 Masihi, bagi Kementerian Kesihatan, peruntukan bajet tersebut lebih berfokuskan kepada infrastruktur dan pemeliharaan dan lain-lain.

Namun dukacitanya peruntukan bajet untuk membuat promosi kesihatan yang bertaraf *international standard* tidak dinyatakan. Ini sangat penting untuk memberikan kesedaran kepada orang ramai akan pentingnya mengamalkan cara hidup sihat.

Pada masa ini iklan di negara Brunei kebanyakan mengenai promosi kereta dan makanan sahaja. Namun promosi kesihatan belum lagi ada. Pada pendapat kaola penting untuk memberikan kesedaran kepada orang ramai tentang amalan cara hidup sihat.

Kita lihat contoh di Malaysia apabila mereka menerangkan tentang *GST* kepada orang ramai, iklan dan promosi tersebut sangat berkesan dan memberikan impak yang positif kepada orang ramai. Kaola berharap Kementerian Kesihatan berikanlah lebih perhatian kepada promosi dan iklan kesihatan di televisyen. Terima kasih.

Yang Berhormat Pengerusi:

Demikianlah soalan-soalan dan *intervention* yang dibuat oleh Yang Berhormat, Ahli-Ahli Yang Dilantik. Yang Berhormat Menteri Kesihatan untuk meneruskan jawapan ataupun macam mana.

Yang Berhormat Menteri Kesihatan:

Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. kaola akan menjawab beberapa soalan.

Insya-Allah barangkali petang akan di sambung jawapannya. Mula-mula

yang berhubung kait dengan perkara-perkara yang ditimbulkan terutama sekali yang berhubung kait dengan penyakit buah pinggang. Ini telah dibangkitkan oleh beberapa orang Ahli Yang Berhormat iaitu Yang Berhormat Orang Kaya Maha Bijaya Awang Haji Othman bin Uking dan juga dibangkitkan oleh salah seorang Yang Berhormat iaitu Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit ada juga menimbulkan perkara ini berhubung dengan kebimbangan tentang penyakit buah pinggang di negara ini.

Seperti yang kita sedia maklum bahawa Kementerian Kesihatan memanglah mengambil perhatian berat dan serius terhadap perkara-perkara ini dan itulah saya menimbulkan supaya Kementerian Kesihatan lebih transparan terhadap penyakit-penyakit yang tidak berjangkit yang menjadi kebimbangan di negara ini, antara punca-punca yang sering kita abaikan ialah kebanyakan kita di negara ini tidak mengamalkan cara hidup sihat, ertinya antaranya 2 *basic* iaitu:

1. Pemakanan ini adalah mustahak untuk memakan makanan yang sihat dan juga seimbang iaitu kita hendaklah mengurangkan karbohidrat, gula hendaklah kita kurangkan, garam hendaklah kita kurangkan dan banyakkannlah makan sayur-sayuran dan buah-buahan yang mengandungi fiber;

Manakala dari aspek fizikal aktiviti adalah juga mustahak yang sering disarankan oleh Kementerian Kesihatan sekurang-kurangnya kita

mengadakan aktiviti fizikal ini 150 minit dalam seminggu tidak semestinya kita berlari dalam mengikut keupayaan masing-masing. Lebih banyak lagi kitani mengadakan aktiviti-aktiviti ini adalah lebih baik; dan

2. *Fundamental* adalah mustahak yang masih lagi disarankan oleh Kementerian Kesihatan supaya kita walaupun sekiranya kerajaan memberikan kemudahan-kemudahan tetapi yang mustahak sekali ialah kesedaran kita sendiri untuk menjiwai dan menyedarkan diri sendiri supaya menjaga kesihatan kerana kesihatan ini yang paling utama.

Sebelum seorang itu menghidap penyakit buah pinggang mereka kebanyakannya didapati ialah penghidap-penghidap penyakit darah tinggi dan juga kencing manis. Ini antaranya 50% penghidap kencing manis dan darah tinggi. Kalau mereka ini tidak *control* atau mengawal, lambat laun mereka ini akan menghidap penyakit buah pinggang.

Pernah disarankan berulang kali supaya ubat juga hendaklah dimakan. Kebanyakan kita yang saya perhatikan sendiri yang ditanyakan setahun tidak makan ubat kencing manis. Setahun tidak makan ubat darah tinggi. Inilah masalah kitani hendaklah kitani disarankan untuk berjumpa doktor dan juga untuk mengadakan *health screening*

di pusat-pusat kesihatan yang disediakan adalah semata-mata untuk mengenal pasti simptom-simptom lebih awal dicegah sebelum ia menjadi satu masalah-masalah penyakit kronik tidak berjangkit seperti kencing manis (*diabetes*), masalah sakit jantung dan masalah pernafasan yang kronik.

Dalam pada itu, ingin saya menyarankan di sini bahawa Kementerian Kesihatan bukan saja memberigakan untuk mempromosi cara hidup sihat tetapi saya lebih fokus lagi seperti yang ditimbulkan oleh 2 orang Ahli Yang Berhormat tadi berhubung dengan masalah penyakit buah pinggang.

Sebenarnya di dalam Perkhidmatan Renal sahaja telah menubuhkan satu unit khusus unit promosi kesihatan dengan kerjasama unit promosi Kementerian Kesihatan yang mana mereka ini menjalankan program-program berkaitan kesedaran mengenai penyakit buah pinggang dan cara pencegahan kepada orang ramai melalui media massa seperti televisyen, surat khabar serta aktiviti-aktiviti di peringkat komuniti atau mukim dan sekolah. Ini termasuk juga sebagaimana sedia maklum tiap-tiap tahun Kementerian Kesihatan mengadakan Hari Buah Pinggang Sedunia.

Dalam pada itu, Jabatan Renal juga telah menerbitkan poster-poster, artikel, buku panduan, risalah, video untuk menyampaikan maklumat mengenai penyakit ini kepada orang awam dan

kumpulan-kumpulan yang tertentu. Di samping itu menjalankan aktiviti promosi kesihatan renal dan pemeriksaan kesihatan untuk orang ramai bersama-sama Pusat Promosi Kesihatan melalui Program Mukim Sihat dan juga Hari Buah Pinggang Sedunia seperti yang saya nyatakan tadi dan juga diadakan Mukim Sihat iaitu diadakan *screening* termasuklah mengenal pasti kesan-kesan jika ada simptom-simptom penyakit buah pinggang.

Ini adalah untuk memberikan kesedaran mengenai kepentingan mengamalkan cara hidup sihat seperti yang saya nyatakan tadi untuk beriadah, mengambil makanan seimbang bagi menghindari penyakit-penyakit *diabetes* dan darah tinggi insya-Allah.

Kalau kita dapat mengawal dua penyakit ini, penyakit buah pinggang akan dapat dihindarkan. Lebih 50 peratus seperti yang saya nyatakan menghidap dalam penyakit buah pinggang adalah pesakit *diabetes*. Semasa aktiviti ini, 268 orang awam telah menjalani peperiksaan untuk mengesan tanda-tanda awal penyakit buah pinggang. Dalam pada itu, promosi juga diadakan dalam kalangan penuntut dalam melaksanakan Program Kesihatan Buah Pinggang dalam kalangan sekolah-sekolah untuk mendapatkan maklumat mengenai bahaya dan pencegahan penyakit buah pinggang.

Pada tahun 2014 Masihi sahaja sejumlah 2,864 penuntut telah diberikan taklimat mengenai amalan hidup sihat

dan kesihatan buah pinggang. Menjalankan program pembersihan kesihatan kepada keluarga pesakit juga diadakan khusus untuk pesakit-pesakit yang menjalani dialisis di semua pusat dialisis di negara ini, kerana mereka adalah golongan berisiko tinggi untuk menghidap penyakit buah pinggang jika penyakit ini dikesan awal nasihat dan rawatan dapat diberikan dengan segeranya.

Program pendidikan juga terus dilaksanakan dan diungkayahkan kepada pesakit-pesakit khusus iaitu kepada pesakit-pesakit kencing manis yang menerima rawatan di klinik pesakit luar, klinik-klinik kesihatan dan juga di pusat-pusat kesihatan yang penyebab utama seperti yang saya nyatakan tadi penyakit buah pinggang adalah penyakit kencing manis dan penyakit tekanan darah tinggi yang tidak terkawal.

Melalui program ini jururawat kemasyarakatan juga telah diberikan latihan untuk menyampaikan maklumat mengenai penyakit buah pinggang kepada pesakit-pesakit yang berkenaan bagi mengawal dan mengambil langkah-langkah pencegahan supaya mereka ini tidak akan menghidap penyakit buah pinggang.

Dalam pada itu, pihak kementerian juga mengungkayahkan bengkel khusus kepada doktor-doktor di seluruh negara mengenai tatacara mengesan dan merawat penyakit buah pinggang awal dalam kalangan pesakit-pesakit yang menerima rawatan di klinik pesakit luar

dan klinik-klinik kesihatan serta cara merujuk kepada Pakar *Nephrology* dan Doktor Renal supaya pesakit dapat menerima rawatan yang awal bagi mencegah atau melambatkan penyakit buah pinggang mereka dari menjadi bertambah teruk. Buku panduan juga disediakan untuk rujukan para doktor dan untuk rujukan bagi kegunaan mereka.

Memulakan klinik yang melibatkan *allied health professionals* memberi penerangan kepada pesakit buah pinggang kronik yang datang ke klinik supaya mengamalkan cara hidup sihat seperti permakanan sihat, mengurangkan berat badan, mengelak ubat-ubatan yang tidak diberikan oleh doktor serta mengikut segala nasihat yang diberikan oleh doktor, pesakit juga dilatih untuk lebih bertanggungjawab terhadap kesihatan mereka sendiri.

Pada kesimpulannya masalah-masalah yang sebenarnya penyakit-penyakit ini boleh kita hindari yang mustahak sekali ialah kesedaran kita sendiri mendisiplinkan diri untuk mengamalkan cara hidup sihat. Kalau kita sudah tahu ada kencing manis, ada darah tinggi hendaklah dikawal dan diikuti nasihat doctor, kalau tidak mengikut nasihat doktor lambat-laun kita akan menghidap penyakit buah pinggang. Mungkin ini yang dapat kaola sarankan dalam masalah sakit buah pinggang.

Soalan seterusnya, yang ditimbulkan oleh Yang Berhormat Awang Haji Tahamit bin Haji Nudin, iaitu berhubung

kait dengan nyamuk aedes. Kadang-kadang baharu lebih sebulan ada orang menyebut. Kita tahu bahawa penyakit nyamuk aedes ini ataupun pembiakan yang dinamakan *vector* ini adalah salah satu penyakit yang boleh menghidap penyakit denggi dan penyakit-penyakit yang berjangkit yang lain.

Mengenai penyakit-penyakit bawaan nyamuk ini pihak Kementerian Kesihatan memanglah mengambil langkah-langkah yang tertentu, demi bersama-sama mengelakkan *vector* ataupun nyamuk ini membiak. Yang mustahak sekali ialah pihak Kementerian Kesihatan akan lebih memfokus kepada cara-cara untuk memberikan kesedaran kepada orang ramai.

Untuk jangka panjang yang lebih berkesan, penjagaan persekitaran yang bersih dan bebas adalah mustahak yang menjadi punca pembiakan nyamuk. Saya ingin menyarankan adalah tanggungjawab kita bersama bagi mengelakkan tempat-tempat pembiakan nyamuk. Kita haruslah bertanggungjawab untuk sentiasa membersihkan kawasan rumah sama ada dalam rumah ataupun di sekeliling rumah kita, kerana tempat-tempat pembiakan nyamuk mungkin ada di tempat kotak-kotak, longkang-longkang yang kotor, pasu-pasu bunga yang berisi air yang bertakung, baldi yang berisi air, tandas-tandas dan kawasan-kawasan yang kotor.

Inilah yang mustahak untuk kita sama-sama bekerjasama dengan Kementerian Kesihatan untuk menjaga kebersihan

bagi kita menghindarkan pembiakan nyamuk di kawasan kita dan kawasan-kawasan persekitarannya.

Tentang penyemburan racun serangga ini, ia hanya berbentuk sementara. Yang mustahak sekali ialah kita menjaga kebersihan dan mengelakkan daripada pembiakan nyamuk. Memanglah Kementerian Kesihatan sentiasa melakukan kerja-kerja rutin dari semasa ke semasa, terutama sekali, bagi memfokuskan tempat-tempat yang dikenal pasti ada nyamuk yang membiak di sana.

Melalui *contact tracing* iaitu pemeriksaan orang-orang yang terdekat kepada kes, untuk memastikan tidak orang lain mempunyai tanda atau penyakit dengan ujian ke atas orang yang terdekat didapati mempunyai tanda-tanda penyakit. Ertinya, jika ada sudah tanda-tanda orang mempunyai penyakit berjangkit itu, maka pihak Kementerian Kesihatan akan bertindak dengan segera.

Dalam waktu yang sama, penggunaan bahan-bahan racun serangga bagi memusnahkan nyamuk dewasa dan jentik-jentik dilakukan. Di samping itu, pendidikan kesihatan bagi kes-kes orang yang mungkin dijangkiti penyakit-penyakit, saya menyarankan bukanlah dikhususkan sahaja tanggungjawab Kementerian Kesihatan untuk menjaga kebersihan, penyemburan racun-racun itu, tetapi juga kita yang bertanggungjawab.

Ada juga pihak swasta yang melakukan penyemburan itu dan kita juga bekerjasama dan minta nasihat daripada syarikat-syarikat yang diiktiraf yang boleh melakukan aktiviti-aktiviti bahagian penyemburan racun-racun bagi mengelakkan pembiakan nyamuk.

Sekali lagi saya ingin terangkan ,yang mustahak ialah kita bersama-sama bertanggungjawab untuk membersihkan kawasan kita bagi mengelakkan pembiakan nyamuk di kawasan rumah masing-masing ataupun di bangunan yang kita perlu bersihkan.

Di samping itu, ingin saya nyatakan tentang perkhidmatan ambulans. Ada yang akan minta ambulans di kawasan masing-masing seperti yang ditimbulkan tadi oleh Yang Berhormat Awang Haji Jumat bin Akim untuk Kampung Sungai Asam dan Kampung Sengkurong dan seumpamanya. Begitu juga, telah ditimbulkan tadi oleh Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit tentang keperluan untuk mengadakan ambulans di Pusat Kesihatan Lamunin.

Ingin saya menerangkan bahawa setakat ini Kementerian Kesihatan mempunyai 28 buah ambulans iaitu 10 buah ambulans dipusatkan di Hospital Raja Isteri Pengiran Anak Saleha, di Daerah Belait, Hospital Seri Suri Begawan disediakan 6 buah ambulans, manakala di Hospital Muda Mahkota Pengiran Muda Haji Al-Muhtadee Billah 4 buah ambulans dan di Daerah Temburong, Hospital Pengiran Isteri Hajah Mariam 3 buah ambulans. Begitu juga di Kampung

Sungai Liang kita menyediakan 4 buah ambulans dan di Pusat Kesihatan Labi 1 buah ambulans.

Pada masa ini, kita mempunyai kapasiti *manpower* iaitu 103 orang, 68 orang yang berkemahiran dalam bidang paramedik, 35 jururawat, iaitu jururawat yang bertugas di Hospital Seri Suri Begawan dan juga di Daerah Temburong. Kita sedia maklum, bahawa tujuan kita mengadakan ambulans ini ialah secepat mungkin akan membawa pesakit-pesakit yang membuat panggilan no. 991.

Mengikut rekod ia bertambah dari semasa ke semasa. Kes-kes panggilan no. 991 sahaja pada tahun 2013 Masihi ialah 7,773 panggilan. Manakala ia meningkat kepada 7,884 panggilan pada tahun 2014 Masihi. Ini tidaklah termasuk, mereka ini juga bertugas *medical cover* di majlis-majlis. Seperti di Dewan ini juga pihak paramedik ada bertugas untuk *medical cover* jika ada kecemasan dan keperluan-keperluan untuk mereka bertindak.

Dalam pada itu, tujuan ini untuk kita menggunakan dengan sebaik-baiknya. Kita optimumkan dan efisienkan penggunaan-penggunaan ini. Sering saya timbulkan di Dewan ini pada di tahun-tahun yang lalu bahawa kementerian ini mengambil kira untuk menggunakan secara optimum *resources* yang ada, yang *limited* pada masa ini.

Di samping itu, kita telah mengenal pasti mana-mana tempat yang sesuai dan 1 ambulans juga telah disediakan

di Pusat Kesihatan Muara, iaitu antara pukul 9.00 pagi hinggalah waktu bekerja dan begitu juga di Pusat Kesihatan Pengkalan Batu. Ini memandangkan lokasi yang difikirkan bersesuaian dan strategik walaupun kita mempunyai had *manpower* yang tidak mencukupi.

Ingin saya menyatakan, bahawa di mana-mana juga pusat kesihatan memanglah ada keperluannya, tetapi memandangkan kepada keperluan dan panggilan-panggilan tersebut, ambulans-ambulans hanya dapat diatitkan di tempat-tempat yang strategik pada masa ini. Untuk makluman kita bersama juga, bahawa dalam waktu yang sama faktor-faktor yang kita alami pada masa ini ialah beberapa orang paramedik juga telah menamatkan perkhidmatan mereka iaitu sebanyak 14 orang antara 2013/ 2014 Masihi kerana mereka ditawarkan gaji yang lebih lumayan di sektor swasta.

Walau macamanapun, pihak kementerian ini juga telah berusaha untuk menambah bilangan paramedik ini dan mengadakan kursus-kursus di Pusat Latihan dan Perkembangan Kejururawatan iaitu dalam Sijil Kejururawatan khususnya dalam bidang paramedik. Untuk menambahnya lagi mereka yang berkursus diploma dalam bidang paramedik ialah di Institut Kesihatan Pengiran Anak Puteri Hajah Rashidah Sa'adatul Bolkiah yang dimaklumkan bahawa kursus paramedik kejururawatan ini akan diambil alih oleh Politeknik Brunei.

Dalam waktu yang sama, insya-Allah Kementerian Kesihatan akan mengadakan perundingan dengan Kementerian Pendidikan dalam usaha menambah lagi bilangan peserta kursus yang berkemahiran dalam bidang paramedik.

Apa yang saya ingin sampaikan ialah memberi perhatian kepada orang ramai bahawa seharusnya janganlah sampai keadaan pesakit itu makin teruk ataupun ditahan sehinggalah 2, 3 hari atau 4 hari. Sepatutnya kita mengambil perhatian yang berat. Kalau sudah berlakunya saudara kita atau keluarga kita ada simptom-simptom seperti itu, janganlah ditunggu ia teruk 4 ke 5 hari. Ada baiknya kalau ia sudah ada simptom-simptom itu maka dibawa ia ke pusat-pusat kesihatan ataupun di Bahagian Kemalangan dan Kecemasan di hospital-hospital.

Apa yang saya perhatikan sendiri, kebanyakan kes ini keadaan pesakit adalah teruk. Padahal jika disiasat sebahagian daripada penyakit itu sampai 3 ke 5 hari ditahan di rumah. Jadinya, untuk kitani memastikan bahawa pesakit-pesakit itu berkeadaan stabil dan dapat dirawat dengan seberapa segeranya, janganlah ditunggu ahli keluarga atau saudara kita itu semakin teruk, bawalah seawal-awalnya kalau ada simptom-simptom itu ke hospital-hospital bagi mengelakkan perkara-perkara yang tidak diingini.

Jadinya saya ingin memberikan penjelasan, bahawa memanglah ada rancangan-rancangan pihak

Kementerian Kesihatan tetapi kita hendaklah mengambil kira dari aspek kos efektif dan juga mengoptimumkan *resources* bukan sahaja dari aspek bilangan ambulans tetapi juga bilangan *manpower* untuk dapat kita agih-agikan ke pusat-pusat kesihatan.

Buat sementara ini belumlah dapat dijanjikan kerana kita lebih memfokuskan di tempat-tempat yang strategik, yang difikirkan bersesuaian selain baru-baru ini kita ada memberikan satu ambulans dalam waktu yang tertentu di Pusat Kesihatan Pengkalan Batu dan Pusat Kesihatan Muara.

Begitulah barangkali yang dapat saya sampaikan Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih Yang Berhormat Menteri Kesihatan. Ahli-Ahli Yang Berhormat kita telah mendengar soalan-soalan yang dikemukakan oleh 13 orang Ahli Yang Berhormat Yang Dilantik dan soalan-soalan tersebut telah pun dijawab dan dijelaskan oleh Yang Berhormat Menteri Kesihatan.

Maka sebagaimana biasa saya sekarang berfikir, berpendapat bahawa adalah sesuai Tajuk SM - Kementerian Kesihatan ini kita undi. Saya sekarang suka untuk bertanya, Ahli-Ahli Yang Berhormat yang bersetuju dengan Tajuk SM - Kementerian Kesihatan supaya diluluskan, sila angkat tangan.

**(Semua Ahli mengangkat tangan
bersetuju)**

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih.

Yang Dimuliakan Jurutulis I: Tajuk SM - Kementerian Kesihatan dijadikan sebahagian daripada Jadual.

Yang Berhormat Pengerusi: Ahli-Ahli Yang Berhormat Mesyuarat Jawatankuasa yang ada sekarang ini eloklah kita tangguhkan dahulu dan kita akan bersidang semula di Peringkat Persidangan Majlis Mesyuarat Negara.

**(Mesyuarat Jawatankuasa
ditangguhkan)**

**(Majlis Mesyuarat bersidang
semula)**

Yang Berhormat Yang Di-Pertua: Ahli-Ahli Yang Berhormat setelah kita bersidang dalam Jawatankuasa maka adalah berpatutan sekarang bagi Persidangan Majlis Mesyuarat Negara kita ini kita tangguhkan dan insya-Allah kita akan bersidang semula pada petang ini nanti pukul 2.30 petang.

Sekian, Wabillahir Taufik Walhidayah,
Wassalaamualaikum Warahmatullahi
Ta'ala Wabarakatuh.

(Majlis Mesyuarat ditangguhkan)